

BEVEZETÉS

A

GAZDASÁGTÖRTÉNETBE.

I.

A GAZDASÁGTÖRTÉNET ÉS A NEMZETGAZDASÁGTAN.

II.

A GAZDASÁGTÖRTÉNET FŐBB MOZZANATAI 1500 ÓTA.

IRTA

DR WEISZ BÉLA.

MAGYAR KÖZGAZDASÁGTUDOMÁNYI EGYETEM
Gazdaságtörténeli Tanszékének Könyvtára
Szám: 1815

BUDAPEST.
R Á T H M Ó R.
1878.

2005 OKT 11

Különnyomat a budapesti kereskedelmi akadémia 1878-diki évi
jelentéséből.

1995

2001

1988

Revizió: 1978

BCE KK

66132

BEVEZETÉS

A

GAZDASÁGTÖRTÉNETBE.

**Ugyanazon szerzötöl önállólág
megjelentek kövételköz nemzetgazdasági munkák:**

A socialis kérdésről. Nemzetgazdasági tanulmányok. Pest, 1870.

A munkásmozgalom legújabb iránya. Budapest, 1873.

A nemzetgazdaságtani eszmék újabb fejlődése. Budapest, 1874.

*A nemzetgazdaságtan néhány alapkérdéseinek jelenlegi felfogása
a külföldi tudományban. Budapest, 1877.*

Bibliographie zur Geschichte der National=Oekonomie. Buda=
pest, 1871.

*Volkswirtschaftliche Betrachtungen über die Weltausstellung
zu Wien. Budapest, 1873.*

Die neuere Richtung der Arbeiterbewegung. Budapest, 1873.

Ungarn's Handelsbilanz u. Wirtschaftspolitik. Budapest, 1876.

Die Getreidepreise im 19. Jahrhundert. Wien 1877.

ELŐSZÓ.

Célja e rövid kis dolgozatnak: bevezetni a gazdaságtörténet tanulmányába. Ezt legjobban véltem elérhető, ha egyrészt figyelmeztetek arra, milyen fontossága van a gazdaságtörténetnek a nemzetgazdaságtani problémák induktív megoldásánál, és ha másrészt rövid áttekintést nyujtok a gazdasági történet legfontosabb eseményei fölött a 16. század kezdete, mint azon időpont óta, melyen túl a gazdasági élet napról-napra nagyobb jelentőségűvé válik az államok és társadalmak életében.

I.

A GAZDASÁGTÖRTÉNET

ÉS A

NEMZETGAZDASÁGTAN.

A ki a vatikánban Rafael híres stanzáit látta, emlékezni fog azon két szemben álló nagy képre, melynek egyike az „athenai iskola“, a másik „a disputa“ név alatt ismeretes. A két képen a tudományos kutatás két ellenkező módszerét lehet felismerni, mely egyikét az ókor, a másikat a középkor képviselte. Ott főleg a természetbe való elmélyedés, a külső lét szemlélete és gondolkodás általi felfogása, emitt a túlvilágból származó ismeretek iskolája, mely a kinyilatkoztatás alapján keresi az igazságot, — a görög bölcsészek kiindulva a külső észlelt létből, a középkori dogmatikusok a fölöttünk képzelt ismeretekből. A theologiai és az anthropologiai ellentétek kifejezésre jutnak.

Korunkban a theologiai irányt tudományos kutatásoknál teljesen túlhaladt álláspontnak tekinthetjük. De az anthropologiai módszerek is differenciátió által sokszorosodtak, és mindannyian igényt tartanak alkalmazásra.

És ha valami képes az újkor magas álláspontját tudományos tekintetben bizonyítani, úgy hajlandók volnánk ily bizonyítéknak azon jelenséget is elfogadni, miszerint a szellemi élet fejlesztése többé nem egy kizárólagos irányban történik, mint régebben, hanem, hogy úgy mondjuk, a legkülönbözőbb, tökéletes és kevésbé tökéletes eszközökkel iparkodunk a tudomány körülszanczolt várát ostromolni. És ezen eszközök közt épen a mi korszakunkban a történet kétség-telenül igen nagy fontosságot nyert. Nem akarjuk kutatni, mennyiben jelentkezik a történet iránti előkedv a tudományos fejlődés bizonyos fokán, nem azt, mi emelte épen az újabb időben a történeti irány fontosságát. Vannak e ténynek egyaránt tisztán szellemi, de vannak politikai és ethikai okai is. Tény az, hogy a merre tekintünk, a szellemi élet akármely ága felé fordulunk, mindenütt ezt megerősítve, bebizonyítva találjuk. Nem is reflektálunk itt azon a történeti befolyásokkal összefüggő jelenségre, melynek a világ kétszer köszönte a szellemi élet megújítását: a római renaissancere Görögország szellemi kincseinek meghódítása után, az olasz renaissancere a római kultúra maradványainak felfedezése után. Szorosan ragaszkodunk a tudományos kutatás fejlődési processusához és ahoz, a mi tényleg az újabb időben a történeti kutatás eredményeként mutatkozik. Természetes, hogy a socialis tudományok itt első sorban állanak, mivel majdnem kizárólag történeti tudományok. Hivatkozunk Montesquieu-re az államtudomány, Savigny-ra a jogtudomány terén,

hivatkozunk Plato és Cicero munkáinak, a görög és római történet tanulmányozására, mely kétségtelenül nagyobb jelentőségű volt az újkori szabadabb államformák létesülése körül, mint akár Hampden, akár Robespierre fellépése. De az egész tudományos kutatásra az újabb időben a történeti szellem hatott ki. Emlékezzünk csak Ritter, Grimm, Lyell, Humboldtra, kiknek nevei eléggé ismeretesek, sőt ugyanannyi sarkkővet jelentenek a tudományok történetében!

Mindamellett kétségtelen, hogy a történeti módszer alkalmazása bizonyos feltételektől függ. Anélkül, hogy itten terjedelmes bölcséleti fejtegetésekbe bocsátkoznánk, röviden a következőkben állapodhatunk meg.

Ha a tudomány fogalmát nagyon szűken vesszük, akkor csak oly ismeretkör tarthat igényt a tudomány elnevezésére, mely legalább a tárgyalt jelenségek okozati összefüggését magyarázza. Azonban talán nem szükséges, hogy ily rigorizmussal járjunk el és így még azon ismeretköröket is hajlandók vagyunk tudományoknak tekinteni, melyek jelenségeiket csak ábrázolják. Hiszen majdnem minden szigoruan vett tudomány ezen kezdő stadiumból indult ki. Ha ezt kiindulási pontnak elfogadjuk, akkor a nemzetgazdaságtanban azon módszereknek lesz alkalmazhatóságuk, melyek az egyik vagy másik célhoz vezethetnek. Áll-e ez a történeti módszerről? Azt hisszük, igen. A történeti módszer azon tudományokban lesz alkalmazható, melyekben ezen módszer alkalmazásával a fentebbi cél elérhető. És ha az újabb időnek evolutionistikus teoriáját elfogadjuk, akkor a történeti kutatás minden tudományban, illetőleg minden jelenségre, minden tárgyra alkalmazható. E szerint nemesak az emberi világ, a mely nekünk mintegy a fejlődés, a változás prototypusát képviseli, mivel itt legfeltűnőbbben láthatjuk az idővel beállt jelentékeny változásokat, hanem még a természet is, melyet az állandóság kategóriája alatt szoktunk tekinteni, hol az egyszer keletkezett típusok, formák változatlanok, a történeti szempont alá hozható. Mutatja ezt az újabkori természettudomány. És ha ez áll a természettudományra, mely végre az emberi világhoz képest mégis sokkal konservativebb az egyszer teremtett alakok megtartásában, úgy természetes, hogy ott, hol a változások sokkal sürűbben lépnek fel, a történeti felfogásnak is nagyobb jelentősége, nagyobb tere lesz, mint más tudományokban, hol az elemek és a ható tények nem mutatnak különbségeket hosszú időszakokon át. A társadalmi jelenségek felismerésénél tehát egyik főeszköz a történet. Ezen igazságot azonban csak a legújabb időben fogták fel teljesen. E téren a történet egyfelől tényleg az induktív módszer sajátos neme, és pedig azon neme, mely épen a társadalmi jelenségek tárgyalására igen alkalmas. A történet mutatja a társadalmi jelenségek okozati összefüggését, a társadalmi jelenségek folyamát,

azok keletkezését, fejlődését, elenyészését, azok tartamát, elterjedését, hatalmát és hatását; mutatja a társadalom haladási vagy hanyatlási irányát. Mindezek alapján lehetségessé teszi tényleg a gazdasági jelenségek okozati összefüggését felderíteni, ennek alapján azok törvényszerűségét keresni és végre a jövőre nézve következtetéseket vonni, azon hármass funkcióit tehát, mely minden valódi tudomány sajátja. Ezen magasabb szerep mellett továbbá lehetségessé válik a történeti módszer segítségével a társadalom történeti alakzatait felismerni, oly kulturákkal megismerkedni, melyek vagy teljesen elenyésztek, vagy elfajultak, vagy egy bizonyos fejlődési ponton megállapodtak, de a melyek segítségével sikerülhet egyedül a társadalmi jelenségek morphológiáját teljesen konstruálni. És a mi így általánosságban a társadalmi jelenségekről áll, az ugyanazon mértékben áll a társadalmi jelenségek azon köréről, mely a gazdaságra vonatkozik.

A nemzetgazdaságtan csak az újabb időben lépett be tudományos stadiumába. Az eddigi iskolák, mint a merkantilismus, a physiokratismus és industrialismus ugyan elméleti tényekkel is foglalkoztak, némileg tudományos alapot kerestek. Első sorban azonban nem a gazdasági jelenségek tudományát akarták kifejteni, hanem csak közigazgatási rendszereket, melyeknek minden viszonyok és körülmények közt nem is lehetett alkalmazhatóságuk. Még a jelen században, a legelőrehaladottabb stadiumban is Anglia, mint a nemzetgazdaságtan klasszikai földje, Ricardoban és Malthusban inkább két fontos gyakorlati ténynek ad kifejezést, általános és teljes elméletek magaslátára még sem emelkedik. Ha ezen gyakorlati rendszerek elméleti kiszélesítésétől — Senior, Macculloch — eltekintünk, tulajdonképen csak Mill scepticismusával kezdődik a nemzetgazdaságtannak tudományos művelése. A mi addig történt, vagy gazdaságpolitikai kutatás volt, némi általános szempontok felkarolásával — Smith — vagy nem mindig helyes általánosítása gazdaságpolitikai elveknek — Say. Mill az, ki a tudományos, tehát általános elveket keresi azon jelenségekben, melyek az ember gazdálkodásából származnak. Ezen stadiumban már szükséges tisztába jönni az iránt, milyen úton lehet a nemzetgazdaságtant, mint tudományt tovább fejleszteni. És most már Angliában is kezdik elismerni, hogy az jelenleg főleg az induktív módszer segítségével, nevezetesen pedig a történeti kutatások alapján lehetséges.

A nemzetgazdaságtan első nagy iskolája leginkább a deduktio segítségével, azaz tisztán az emberi észből, gondolkozás által akarta a nemzetgazdaságtan rendszerét kifejteni. Az újabb időben kétségtelennek bizonyul be, hogy a gazdasági élet nehéz kérdéseire csak úgy vethetünk némi világot, ha az egész ismeretanyagot fölkaroljuk és azt gondolkozásunk kiindulási pontjává tesszük. A természettudománytól kölcsönözzük a tüneményvilág általános alak-

ját, a történetből és statisztikából az anyagot, az ethikából a czélpontokat.

A gazdasági történet kutatásának szükségessége mindinkább elismertetik. Angliában már évek előtt a legtekintélyesebb lapok és előkelő szakférfiak (Leslie, Maine) figyelmeztettek erre; a francia tudomány újabbán Laveleye munkájában nyert becses adalékok a történeti irányhoz. Németországban tudvalevőleg Roscher fáradozott a gazdasági történet terén és kutatásainak hatása alatt az elmélet néhány fontos pontját újból körülírta. De már régebben találkoztunk igen becses munkákkal, melyek ez iránynak hódolnak. Leslie, Maine, Tooke, Rogers az angoloknál, Levasseur, Depping, Dumesnil a francziáknál Boeckh, Brentano, Büchsenbüch, Roscher, Hanssen, Hildebrand a németeknél, Mengotti, Cibrario az olaszoknál, a gazdaságtörténeti kutatások terén igen érdekes eredményekhez jutottak.

A gazdasági történet tanulmányozásának szükséges volta logikai következménye az induktív módszer elismerésének a társadalmi tudományokban. A mi tudományunkban is áll az, mit Bacon a tudományról általában helyesen megjegyez: Nem az emberi ész sejtjeiben keresendő az igazság, hanem a nagyobb külső világban. Nem az ész aprioristikus konstrukciói (anticipatio mentis), hanem a lét magyarázata (interpretatio naturae) egyedül az, minnek tudományos jogosultsága van. Tudományos dolgokban az emberi ész mintegy belső erejére bízni, szerinte annyi, mint a véletlenre számítani. Azonban hogy ezt a gazdasági tudományokban eléggé szem előtt nem tartották, nagy részben a logikusok hibája is. Nem mintha épen nagyon csekély volna az olyan logikusok száma, kik mint Hume, Smith, Mill, Gioja, Comte, Marx a gazdasági jelenségek tanulmányozásával maguk is foglalkoztak; a mi azonban határozottan őket terheli, az abban áll, hogy a logika sok terméketlen, és értelmetes embereknek nem épen szükséges schemáktól szabadulva, nem törekedett arra, hogy a társadalmi jelenségek tanulmányozásánál követendő eljárásokra, a szükséges elvekre, eszközökre, cautelákra figyelmeztessen, a helyett, hogy Aristotelest és a régi scholastikusok primitív dolgait ismétli, melyekkel jelenleg már nem igen boldogulhatni.

A gazdasági történettől különösen a következő pontok iránt várunk fölvilágosítást: 1. A tünemények változatosságáról; 2. az életfeltételek és a gazdasági alakok különbözőségéről; 3. a gazdasági események egymás közti összefüggéséről; 4. a gazdasági fejlődésről; 5. az egészséges és beteges gazdasági állapotok körjeleiről; 6. a gazdasági viszonyok összefüggéséről az általános társadalmi életfunkciókkal.

A történet vizsgálása azonban, ha egyrészt a gazdasági élet helyesebb megítélésére és a gazdasági fogalmak tisztább formulázására vezet, másrészt azon haszonnal jár, hogy a gazdasági tan-

rendszerek keletkezési és fejlődési feltételeivel megismertet. Még azon nagyon is metaphysikai alakban, melyet a gazdasági fogalmaknak adtak, könnyen fölismerhető azok történeti alapja; minden gazdasági rendszer adott tényleges viszonyokból indult ki, és így minden gazdasági fogalom tényleg történeti fogalom. Azért e rendszereket sem lehet érteni, ha csak nem ismerkedünk meg egyuttal azon tényekkel és eseményekkel, melyek azok föllállítására vezettek.

A történeti vizsgálódások továbbá azon előnnyel birnak, hogy visszavezetvén egyszerűbb viszonyok közé, könnyebben ismerjük föl azon ősalakokat, hogy úgy mondjuk, primordialiséjtek, melyekből az összes erkölcsi — gazdasági, jogi, politikai és társadalmi — viszonyok fejlődnek. Így egységes képet nyerünk az emberi társadalmak főintézményeiről; e képben az egyes részek egymást kiegészítik, emelik vagy mérséklük és így egységes fölfogáshoz vezetnek.

Igen fontos továbbá az, hogy a történet tanulmányozása által a gazdasági élet sok oly oldalával ismerkedünk meg, melyekre akármily más kutatási módszer nem terjeszt semmi világot. Ha csupán a logika szövőszékén származtatjuk le — egy fogalomból, mint azt Mill ajánlotta — a gazdaságtani tételeket, lehetetlen, hogy a gazdasági jelenségek azon sajátágaival megismerkedjünk, melyeket csak azok történeti föllépése, fejlődése és eltűnése mutat. És ki mondhatná, nem-e a gazdasági életnek épen a történet fáklyájánál mutatkozó sajátága legnagyobb részét képezik-e annak, mit mi általában a gazdaságról tudhatunk? Tekintsük csak közelebbről ezen kathgoriák egynehányát. Itt van először a relativitas, a gazdasági viszonyoknak és szabályoknak viszonylagossága, mely abban áll, hogy kölcsönös összefüggésben állanak a társadalmi élet összes jelenségeivel és a társadalmi tényezők változásával maguk is változó alakot öltenek. A relativitással összefügg a periodicitas, mely szerint a gazdasági jelenségek föllépése bizonyos időszaki szabályossággal történik mindenütt, a hol a nép élete nem fejeződik be egyszerű cyclus után. A gazdasági történet folyamában találkozunk továbbá a continuitas-, stabilitással, a jelenségek és folyamatok folytonosságával és állandóságával; folytonosságát észleljük abban, hogy minden állapot az előbbinek következménye, és az utána következének oka, hogy az átmenetek fokozatosan történnek és a fejlődés folyama soha erőszakkal szét nem szakíttatik; az állandóságot abban, hogy minden alakzat és gazdasági jelenség az elvében rejlő életerőnek megfelelőleg magát fenntartani és minden támadásnak ellentállani törekszik. A jelenségek összefüggésében mutatkozik a szervesség, mely szerint bizonyos alakzatok egymással közösen egy egészet képezvén, létükben egymással szorosán összeforrasztvák és nem változtathatók a nélkül, hogy az

egész ne változzék. A gazdasági tünemények mutatnak függőséget és alárendeltséget. A helybeni eloszlásra nézve mutatja nekünk a történet, hogy a gazdasági intézmények is vándorolnak, átvitetnek helyről helyre, a migratio tüneményének számos jelenségeit utánozván. Intézmények, melyek egy bizonyos ponton keletkeztek és fejlődtek, átvitetnek más vidékekre, a hol életfeltételeiket megtalálják; az intézmények ilyképen ismétlődnek más helyeken és ottan új funkciókkal lépnek föl. Azonban az intézményeknek ilyképeni ismétlődésének ismét a correlatio szab határt, a mely szerint egymással szerves összeköttetésben levő gazdaságok egymás közt a gazdasági tevékenységet megosztják és külön-külön tevékenységre hivatják. A belső fejlődésre nézve pedig a történet folyamában a következőket észleljük: Mindenekelőtt látjuk, hogy a gazdasági intézmények is a fejlődés jelenségeit mutatják föl; azonban e fejlődés folyama sem folytonos, hanem gyakori szakgatottságot mutat, sőt visszaesést kevésbé fejlett korszakok intézményeire. A fejlődés e főalakjai és eszközei a specialisatio és differentiatio, tudniillik a működések szaporodása, azoknak külön-külön szervekre való bizása, melyek egymással a helyettesítés, solidaritas elve szerint némileg összekapcsolvák. Az intézmények változhatnak e szerint az egyes társadalmi tényezők változásával. De ezen változatosságban is felismerhetjük a gazdaság egyik leglényegesebb sajátját, mely annak természet-ethikai jellegéből foly, értjük az azonosságot, identitást az alapalakokban, a különbözőségeket a részletekben, az egyes jelenségekben.

És ha végre azt kérdezzük, vajjon lehet-e már jelenleg a történeti kutatás segítségével bizonyos elveket föltalálni, úgy kétségtől igennel felelhetünk. Ezek közül a fontosabbak a következők:

A történet némileg maga részéről feleletet ad azon nehéz és vitás kérdésre, vajjon a gazdaság által nyújtott törvények természet-törvény erejével bírnak-e, a mennyiben azt mutatja, hogy általános magasabb álláspontból a gazdasági élet is kétségtől szabályszerű folyam képe alatt jelenik meg, melyben a véletlen és esetlegesség játéka egészen elhomályosodik. De mentől jobban közeledünk az események laboratóriumába, annál nagyobb számban látjuk a működő tényezőket. Ebből egy másik igen érdekes tünemény foly. Ismeretes, hogy csak magas fokon álló népek képesek általános elveket fölkarolni, általános szempontokat választani, ellenben kevésbé művelt népek képzelődésére a positiv, különleges erők, tényezők legyőzhetlenül hatnak. Ennek következményeit is észlelhetjük a történetben. Azt láthatjuk ugyanis, hogy a gazdaság alsóbb fokán álló népek intézményeik létesítésénél individualizálnak, magas gazdasági étellel bíró népek ellenben generalizálnak, általánosítanak. Minden nép történetének középkorában mutatja ezt, midőn az élet különbségei

elismertetvén, a gazdasági szabályokban is kifejezést találnak, holott későbbben e különbségek nem mutatkoznak lényegeseknek, és az intézmények az általánosság jellegével bírnak, mint ezt leginkább az újabb angol gazdasági politika mutatja.

Megállapított tapasztalatnak vehetjük továbbá azt, hogy a történet folyama alatt az intézmények egymást fölváltják. Azonban e folyam irányában, céljában igen nagy különbség mutatkozik. Mig életképes népeknél egyes intézmények elenyészte haladást jelent, addig hanyatló népeknél az csak a halállal egyenlő. Számos nép története a virágzó korszakokban már a hanyatlás magvát felismereti. Mert nem a kereseti módok szövevényessége, hanem azok egyszerűsége, nem az életmódok túlságos differenciálása, hanem azoknak arányossága, nem az élvezetek keresettség, hanem azok mérsékletessége jelölik az egészséges fejlődést. Ez azon pont, melyen a gazdaság tökéletes összhangzásban van az ethikával. A mi pedig az egyes jövedelmi forrásokat illeti, kétségtelen ténynek tekinthetjük, hogy a gazdasági élet csak ott egészséges, hol a munka, mint a nép életének főfeltétele és a gazdaság alapja, észszerűleg van rendezve. Minden lépés, melylyel ez visszaszorítottatik, és a privilegiált jövedelmi források előtérbe lépnek, veszélyezteti a haladást. A fogyasztásra nézve pedig különösen megjegyezhetjük, hogy jólét és virágzás ennek mérsékletességétől, arányosságától, egészséges és erkölcsi voltától feltételeztetik. Nemcsak a magán fényűzés, hanem az állami fényűzés, sőt demokratikus korszakokban még inkább ez utolsó, a gazdasági élet egészségét veszélyezteti. A fejlődésnek egy eredményeként jelentkezik továbbá a gazdaság külső szervezése. Általában azt látjuk, hogy a régiebb korszakokban munka és élvezet magángazdaságilag szervezvék; a gazdaság fejlődésével a munkamegosztás alapján a munka nyilvánosan, társadalmilag szerveztetik, az élvezet jóformán még mindig a magángazdaság körén belül teljesül; de a haladás itt is, különösen a jogegyenlőség elvét valószínűsítő államokban, azt eredményezi, hogy az élvezet is mindinkább társadalmi alakot ölt magára.

A gazdaság haladása az értékek természetével összefügg, és azt törvényszerűséggel követi. Oly gazdaság, melyben a kizárólagos vagy legalább fő értékek a föld által képviseltetnek, a haladás igen szűk körre van szabva. Tágabb a kör, hol az ingatlan javakhoz ingó javak járulnak, nevezetesen a pénz. Ennek föllépésével minden népnél egy intenzív mozgalmat veszünk észre, mert a pénz meghonosulásával és terjedésével a gazdasági alakzatok szabadabbak lesznek, — a középosztály korszaka kezdődik. Legterjedelmesebb alapra azonban a társadalom csak a munka önálló értékének elismerésével fektetik. Ennek következményéről azonban a történet nem nyújt nekünk lezárt tapasztalatot; a szabad munka az új korban

szerepel először. Azonban annyit sejthetünk, hogy az egyház, a nemesség és a polgárság korszaka után az életrevaló társadalmakban egy korszaknak kell következnie, melyben a munkának a gazdasági és társadalmi szervezetben nagyobb tér nyílik. Sajnos, hogy az eddig ez irányban történt általánosabb törekvések legkevésbé sem alkalmasak a szervezés munkálatára.

A haladás nem történik egyformán a gazdasági élet minden pontján. Így az ipar és kereskedelem majdnem teljesen átalakultak az újabb intézmények alapján; kevésbé történt ez a földművelésnél, mely sokkal ragaszkodóbb régi formákhoz; hasonlóképen a bányászat is megtartotta sok részben a középkorból származó alakjait, szerveit.

Mint minden haladás szerves egyedeknél, a gazdasági haladás sem történik egy bizonyos cycluson belül egyenlő mértékkel, hanem hatványozott intenzitással. Ha az újabb államtörténet folyamatát tekintjük, azt látjuk, hogy a haladás egészen a legújabb korig igen lassan történt; a jelen század eleje óta a haladás rohamos gyorsaságot mutat. Hasonlót látunk a rómaiaknál. A rövid korszak a puni háborúk befejezésétől Căsar föllépéseig magába foglalja a római pénzgazdaság roppant mérvbeni fejlődését, sőt már hanyatlási tüneteket is mutat föl.

A gazdasági történet tanulmányozása végre alkalmat nyújt nekünk az általános történet helyesebb megismerésére, melynek hathatós rugóhoz épen a gazdasági érdekek tartoznak. A történet folyamában felmerülő világeseemények és a társadalom számos alapintézményei gazdasági tényezők szüleményei. Hogy a görög történet legfontosabb eseménye, a peloponnesi háború, mennyire gazdasági okok eredménye, azt Thukydides remek munkájában adta elő; hogy a római köztársaság történetében a puni háborúk után nagy gazdasági ellentétek jutnak kifejezésre, azt klasszikai tanulmányozásainkból tudjuk. A nép elnyomásában adók által találjuk egyik főokát azon lázadásoknak és forradalmaknak, melyek V. Károly uralkodását Spanyolországban, II. Fülöpét Németalföldön, III. Ede uralkodását Angliában nyugtalaníták, és ugyanez okok mozdították elő az angol és francia forradalmat.

Az emberi tudás relatiók felderítéséből áll és tovább nem juthat. „Ins Innere der Natur dringt kein erschaffener Geist“. Ezen relatiók legfontosabb tényezői, — tekintettel a társadalmi életre — idő, hely, faj. Összeműködésüket legjobban a történetben láthatjuk és így bátran mondhatjuk, hogyha lehetséges volna, a történetet teljesen és hibátlanul felismerni és megérteni, úgy lehetséges volna egyuttal a leghelyesebb gazdasági, valamint általában társadalmi rendszert kifejteni. És a mely mérvben az egyik irányban haladunk, ugyanoly mérvben közeledünk a másik czél felé.

II.

A GAZDASÁGTÖRTÉNET FŐBB
MOZZANATAI

1500 ÓTA.

A) NAGYBRITANNIA ES IRHON.

1502. Kereskedelmi szerződés Németországgal.
1504. A Hanza szabadságai megerősítettek. — Egyes selyem-árúk bevitelle tiltatik. — A czéhszabályok megszorítása.
1505. Első szabadalmi levél a merész kereskedők számára.
1506. Kereskedelmi szerződés Anglia és Németalföld közt.
1507. Kereskedelmi szabadalom a velencei kereskedők számára.
1510. Kereskedelmi szerződés Franciaországgal.
1511. Kereskedelmi szerződés Spanyolországgal. — Első összeköttetések a kelettel.
1512. A pénz kivitele tiltatik. — A „Trinity House“ (tengerészeti hatóság) alapítása.
1515. Kereskedelmi szerződés Franciaországgal és Spanyolországgal.
1516. Kereskedelmi szerződés Németalfölddel.
1518. Lázadás Londonban az idegen kereskedők ellen.
1519. Kereskedelmi szerződés Genuával.
1530. Londonban alakul egy egylet a tüzkárok pótlására.
1531. A pénz kivitele megtiltatik.
1533. A len- és kendertermelés meghagyatik.
1534. A legelők terjesztése megszorittatik. — Élénk kereskedelem a Levanteval.
1536. Az első szegényügyi törvény. — Az angol halászat Newfoundland mellett fejlődik.
1537. A halifaxi posztókereskedés fejlődése.
1538. A gabna kivitele megtiltatik.
1542. Rendelet bizonyos árúknak angol hajókon való behozatala iránt. — Az amerikai nemes ércebevétel érzeteti hatását az árakra.
1543. Első angol törvény a bukásokról.
1546. Kamatok törvényesen megállapítatnak. — Az angolok Archan-gelbe jutnak.
1549. Lázadás a gabnatermelés elől elvont „inclosed“ földek miatt.
1550. Az üveggyártás első kezdeményezése. — Kereskedelmi szerződés Franciaországgal.
1551. Fényüzési törvény Skóthonban.
1552. Rendelet a gyapjúgyártás iránt. — A Hanza minden szabadalma megszüntettetik. — A legelők kiterjesztése tiltatik. — Hatósági árszabások.

1554. Fényüzési törvény. — Az orosz kereskedelmi társulat alapítása. — Föltételes gabnakiviteli szabadság.
1555. A kis szövömmesterek ótalmat nyernek nagy kereskedők ellenében. — Rendelet az országutak jó karban tartása iránt.
1556. Az orosz kereskedelmi társulat nagy szabadalmat nyer Oroszországban.
1558. Az előbbi hajózási törvények visszavonatnak.
1560. A hajóraj nagyobbítottak. — Teljes értékű pénzek kiadatnak. — A merész kereskedők szabadalmi megerősítettnek.
1562. Törvény a tanoncokról.
1563. A gabna kivitele 10 sh. alatti árnál megengedtetik. — Szegényügyi törvény.
1564. Erzsébet számos iparezikk bevitelét megtiltja.
1565. Privilegiumok adatnak bányászati vállalatokra.
1566. A Trinity-House utasítottak világító tornyok fölállítására.
1567. Gresham alapítja a londoni tőzsdét.
1569. Kereskedelmi szerződés Anglia és Oroszország közt.
1571. Ujbóli gabnakiviteli engedély. — Uzoratórvény. — Sipkaviselési parancs.
1573. A fényüzés Angliában emelkedik.
1576. A pénz rosszabbítása szigorúan megtiltatik.
1578. A Hanza szabadalmi eltöröltetnek. — A baltengeri kereskedelmi társulat alapítottak.
1580. Drake utazása a világ körül.
1581. Skót fényüzési törvény. — Erdőótlami törvény. — Török-angol kereskedelmi társulat alapítása.
1584. A burgonya Raleigh által Irhobba hozatik.
1586. Az orosz társulat új szabadalmakat nyer a czártól.
1588. A Senegal-Gambia kereskedelmi társulat szabadalmazása.
1589. Lee feltalálja a kötőszéket.
1593. A levantei kereskedelmi társulat szabadalma megújítottak.
1597. A merész kereskedők kiutasítottak Németországból. — A német kereskedők Angliából kiutasítottak.
1598. Skótiában megtiltatik a gyapju kivitele és a gyártmányok bevitel.
1600. A keletindiai társulat alapítottak.
1601. A nyilvános szegénységélyzés életbeléptetése. — Rendelet a tengeri biztosítás iránt.
1602. Kereskedelmi szerződés Tripolissal.
1603. I. Jakab többféle monopoliumot megszüntet. — A külföldi komló bevitel tiltatik. — A tonnaadó behozatik.
1604. A gyapju kivitele tiltatik. — Egy bányamivelő társulat alapítása. — Gabnakivitel szabályozása. — Kereskedelmi szerződés Spanyolországgal. — Spanyol kereskedelmi társulat

- és új keletindiai társulat alapítása. — Edikt a dohány ellen és nagy beviteli vám dohányra.
1605. Levanti társulat alapítása.
1606. Dél-virginiai társulat alapítása. — A kelet-indiai társulat 75% dividendát fizet.
1607. Parasztlázadás a bekerítések miatt.
1608. A timsó először gyártatik. — I. Jakab hiába kísérli meg a selyembogár meghonosítását. — Hiu kísérlet arra, hogy a posztó az országban festessék és ne vitessék e czélből Hollandiába.
1609. A keletindiai társulatnak újból megadatik a szabadalmi levél.
1610. Számos monopoliom megszünttetetik. — Kereskedelmi szerződés Franciaországgal.
1613. Új pénzláb. — Az orosz-angol társulat szabadalmat nyer a csethalászatra Spitzbergennél. — Kereskedelmi szerződés Japánnal.
1617. A merész kereskedők szabadalma megújittatik. — Parancs, hogy a nemesek jószágaikon lakjanak.
1618. Az orosz és a keletindiai társulat egyesül. — Egy afrikai társulat alapittatik.
1619. Egy angol követ Konstantinápolyba megy.
1620. Első selyemgyárak.
1621. Újbóli panaszok monopoliomok végett. — Fényüzési törvény Skóciában. — A hus használata megszorittatik a halászat emelése czéljából.
1622. A pénz kivitele megtilttatik. — Idegenek iparüzése megtilttatik. — A kereskedelem hanyatlása miatt enquête küldetik ki. — Törvény a találmányokról. — Az arany és ezüst-sodrony készítése újból megtilttatik.
1624. A parlament megtiltja a monopoliomok osztogatását. — Csak a gyarmatokból szabad dohányt Angliába vinni.
1625. Rendelet a posztógyártás érdekében.
1628. Első alagesővezési patens.
1629. Gabnakiviteli szabályzat. — A londoni selyemszövők czéhe alapittatik. — Rendelet az utak használatáról.
1630. Tilalom a gabnakivitel ellen. — Tilalom a külföldi vas-sodrony bevitele ellen. — Rendelet a selyemfestés iránt. — A fehér posztók készítése felügyelők által ellenőriztetik. — Kereskedelmi szerződés Spanyolországgal.
1631. Egy afrikai kereskedelmi társulat alapittatik.
1632. Kereskedelmi szerződés Franciaországgal. — Gabnakiviteli tilalom drágaság miatt.
1633. Intézkedések a magas árak ellen. — Nagy halászati társulat alapítása.

1634. A dohánytermelés Angliában megtiltatik. — A merész kereskedők új szabadalmakat nyerneek.
1635. Reformok a póstaügyben. — A hajóadó behozatik. — Üvegárúk és csipkék bevétele tiltatik.
1636. Idegeneknek megtiltatik az angol parton halászni. — A sör- és maláta-monopolium fölállítása.
1637. Új keletindiai társulat alapítása. — Londonban 50 bérkocsi engedélyeztetik. — Londonban újabb kizárólagos szappantársulat engedélyeztetik. — A vasrudak felügyelők által bélyegeztessenek.
1638. Egy társulat megnyeri a köszénmonopoliumot. — Kivándorlások Amerikába tiltatnak. — A londoni hódkalap-társulat bekebelezetetik és a hódkalapok bevétele megtiltatik. — Rendelet a selyemgyártás iránt. — Külföldi ón bevétele tiltatik; a belföldi eladás előtt megvizsgáltassék és megbélyegeztessék.
1639. Számtalan monopolium visszavonatik. — A halászati társulat ügyének vizsgálására bizottság küldetik ki.
1641. Első említés a gyapotiparról.
1642. Kereskedelmi szerződés Portugáliával.
1643. A keleti kereskedelmi társulat szabadalma megerősítetik. — Sörre és alere adó vettetik ki.
1647. Gyapjú-kiviteli tilalom.
1650. A norwichi gyapjuszövő czéh létesítetik. — A két keletindiai társulat egyesül. — A newcastle-i köszénbányákban vassinutak rakatnak.
1651. Cromwell kibocsátja a hajózási aktát az angol hajózás védelmére és fejlesztésére. — A kamatok 8-ról 6%-ra leszállítatnak.
1652. A dohánytermelés Angliában megtiltatik. — Az első kávéház Londonban.
1654. Anglia és Hollandia békét kötnek és a kereskedelem iránt is intézkednek. — Kereskedelmi szerződés Svédországgal.
1655. Bizottság a kereskedelem megvizsgálására. — Kereskedelmi szerződés Franciaországgal.
1660. A parlament elfogadja a tonnaadót. — Általános hajózási akta. — Gyapjú, juhok, fonalak kivitele tiltatik.
1661. A keletindiai társulat új szabadalmai. — Rendeletek a posztó- és selyemgyártás emelése iránt.
1662. Pótlékok a hajózási aktához.
1663. A guineai társulat alapítása. — Idegen pénzek és ezüst-, aranyrudak kivitele megengedtetik. — Hizott ökrök és juhok behozatala tiltatik. — Rendeletek különböző iparágak buzdítására.
1666. A gyapjúipar emelésére elrendeltetik, hogy a halottak gyapjuszövetekben temettessenek. — A pénzverdei díj meg-

- szüntetik. — Az első thea hozatik be. — Nagy tűzvész Londonban.
1667. Kereskedelmi szerződés Németalfölddel és Spanyolországgal. — Dr. Barbon tűzbiztosító hivatalt nyit Londonban.
1668. Kereskedelmi tanács föllállítása. — Erdővédtörvény.
1669. Első rendes póstajárat London és Oxford közt.
1670. A dohánytermelés újból tiltatik. — A Hudson-társulat alapítása. — Irhonban terjednek a vászongyarak.
1672. A kivitel Angliából előmozdítatik. — Egy törvény serkenti a keleti és grönlandi kereskedelmet.
1674. Egy új afrikai társulat alapítása (a régiek tönkre jutása után).
1675. Kereskedelmi szerződés Törökországgal és Tripolissal.
1676. Első kattunfestés Londonban. — A keletindiai társulat szabadalmi újból megerősítetnek.
1677. Kereskedelmi szerződés Franciaországgal. — Új királyi halászati társulat.
1678. A papok köteleztetnek ellenőrizni, hogy a halottak gyapjúszövetekben takarítottassanak el. — A francia iparcikkek bevitele megtiltatik.
1680. A londoni selyemszövők hiába panaszkodnak a keletindiai selyemszövetek bevitele ellen. — A londoni penny-pósta föllállítása.
1681. Viszály a keletindiai és török társulat közt.
1685. II. Jakab a francia árúk bevitelét újból megengedi.
1689. A kéményadó eltöröltetik. — Anglia és Hollandia megtiltják a kereskedelmet Franciaországgal. — Az afrikai kereskedelem szabaddá tétetik. — Első assiento-szerződés rabszolgák szállítására a spanyol gyarmatokba. — Minden bevitel Franciaországból megtiltatik. — A rézipar terjedése. — Jutalmak a gabnakivitelre.
1690. Anglia kezd finom papírt gyártani. — Nagy ércbánya-társulat alapítatik. — A liverpooli közraktár alapítása. — Velencei üvegmunkások hozatnak be.
1693. A grönlandi kereskedelmi társulat újból megerősítetik.
1694. Patterson terve alapján alapítatik az angol bank. — A keletindiai kereskedelem szabadnak nyilvánítatik.
1695. Az angol hajózás nagyszerűen fejlődik. — A skót bank alapítatik. — Nagy vállalkozási kedv; számos új projektum.
1696. Törvény a pénzről. — Az első kinestári jegyek kiadása. — Kereskedelmi és gyarmattanács föllállítása; egyik tagja John Locke. — A tengerészek szaporítására buzdító törvény. — A hajózási akta megújítása. — Gyapjúkiviteli tilalom. — A vászonszövés előmozdítatik. — „Hand in Hand“ biztosító társulat alapítása.

1697. Az angol bank válságos helyzetbe jut. — Több szabadmenhely (adósok számára) eltörölve. — A selyemszövők panaszai a keletindiai társulat ellen.
1698. Ujbóli panaszok a keletindiai társulat ellen. — Uj keletindiai társulat engedélyezése. — Számos új vállalati terv. — Rendelet a váltófizetésekről. — A magánlotto betiltatik. — A keletindiai kereskedelem hanyatlása.
1699. A gyapjú kivitele tiltatik, a gyapjúipar buzdíttatik.
1700. A keletindiai selyemszövetek használata megtiltatik. — A kiviteli vám több czikkről eltöröltetik.
1701. Viszály az új és régi keletindiai társaság közt.
1702. A két keletindiai társulat egyesül.
1703. Anglia megköti Portugáliával a Methuen-szerződést. — Jutalmak oiy gyarmatok számára, kik a hajózásra szükségelt anyagokat előhozzák.
1704. Az angolok elfoglalják Gibraltart.
1706. Törvény a bukások ellen. — Az első életbiztosító intézet „amiable society.“
1707. Ujbóli törvény a bukásokról. — A gyapjúfestés előmozdítása végett kiviteli vám a fehér szövetekre.
1708. Monopolistikus törvény a bankról. — A nagy uzsora ellen zálogház ala-pittatik. — Törvény az egyesült keletindiai társulatról.
1709. A bank tőkéje megkétszeresíttetik. — Az első közraktár Liverpoolban.
1710. A liverpooli kikötő javítása. — A kenyér súlyának megállapítása.
1711. A köszénkereskedelem szabadsága kimondatik. — A déltengeri társulat alapíttatik. — Adók a papírkészítésről. — Az első tüzbiztosító társaság Angliában.
1712. A rézipar magas fokra emelkedik.
1713. Kereskedelmi és hajózási szerződés Franciaországgal és Spanyolországgal. — E miatt elégtelenség a kereskedők közt. — Uj assiento.
1714. A kamatláb leszállíttatik.
1715. Kereskedelmi szerződés Spanyolországgal.
1716. Kereskedelmi szerződés Tripolissal és Tunissal.
1717. Az államadósság kamatai leszállíttatnak és egy törlesztési alap szerveztetik.
1720. A „bubble act“ kibocsáttatik. — „London Assurance“ és „Royal Exchange“ az életbiztosítást felkarolják. — Scire facias-rendelet. — A vasipar nagy jelentőségre vergődik. — Az első tüzbiztosító társulat Skóciában és Irhonban. — A sterling láb visszaállítása.

1721. A nyomott kattunok, (indiai) gombok és gomblyukak viselése a selyemszövés buzdítása végett tiltatik. — Kereskedelmi szerződés Marokkóval.
1722. Hajószerkek bevitelének buzdittatik. — A Chelsea vízvezetési társulat bekebelezése. — Selyem és egyéb árúk kiviteli tilalma.
1726. Ujabb szabadalmak a keletindiai társulat számára.
1727. A gyapjúipar emelésére felügyelők rendeltetnek. — Az edinburghi bank alapítása.
1728. Rendelet a hajószerkek beviteléről és az amerikai erdők fenntartásáról.
1729. Kereskedelmi szerződés Spanyolországgal.
1732. Az amerikai gyarmatoknak megtiltatik kalapokat előállítani. — A kávétermelés előmozdítására a beviteli vám leszállítatik.
1733. Élénk kereskedelem drágakövekben.
1734. Rendelet a család részvényüzlet ellen.
1735. Kereskedelmi szerződés Oroszországgal.
1738. Wyatt föllállítja az első mechanikus gyapotszövő gépet. —
1739. A cukortermelés emelésére megengedtetik, hogy a cukor nemcsak Angliába, hanem más országba is direkte vitethetik.
1740. A csethalászat buzdittatik.
1741. Az ir vászonszövés emelkedése. — A nyers selyem bevitelének könnyebbítettik.
1742. Az angol bank tőkájének fölemelése. — Uj beviteli vám idegen kamraposztóra.
1746. Rendelet a kikötők és folyók jó karban tartása iránt. — Vitorlavásongyártás buzdittatik. — British Linen Company
1747. Skótiában a jobbagység eltöröltetik. — Az ezüstpénzek csak kisebb fizetéseknel használhatók.
1749. A csethalászat újból buzdittatik. — Az államadósság kamatai leszállítatnak. — A selyemgyártás buzdittatik.
1750. Halászati társulat alapítatik. — A déltengeri társulat kereskedése Délamerikában megszűnik. — Törvény az önálló amerikai vasipar fejlődésének megátlására. — Törvény az afrikai kereskedelem iránt. — Kereskedelmi szerződés Spanyolországgal és Tripolissal.
1751. Az államadósság egyesítése (Consols = consolidated debt). — Kereskedelmi szerződés Marokkóval és Tunissal.
1753. Törvény a török kereskedelem előmozdítására.
1754. A „Society of arts and manufactures“ alapítása.
1757. Nagy drágaság.
1758. Több rendelet a kereskedelem és hajózás emelésére.
1759. A Bridgewater csatorna engedélyezése.

1760. Kereskedelmi szerződés Marokkóval. — Wedgewood első gyártmányai.
1761. Angliába és angol gyarmati birtokba csak angol gyarmati cukrot szabad bevinni.
1762. Kereskedelmi szerződés Tripolissal és Tunissal.
1763. Az első fűtak elkészülnek. — A spitalfieldi selyemmunkások lázadása.
1764. Watt föltalálja a gőzgépet.
1765. A spitalfieldi munkások újból lázadnak.
1766. Kereskedelmi szerződés Svédországgal.
1767. Hargreaves föltalálja a „Jenny“ nevű fonógépet. — A Bridgewater csatorna megnyitása.
1769. Arkwright föltalálja a fonógépet. — Watt szabadalma a gőzgépre kihirdetetik.
1770. Kereskedelmi szerződés Dániával.
1772. Enquête a rabszolgaságról.
1773. Tükörgyár-társulat alapítása. — A selyemszövés szabályozása (Spitalfield-Act). — A gabnakiviteli jutalmak eltöröltetnek.
1774. Sinclair ajánlja gabnaraktározási rendszerét.
1775. London Bankers Clearinghouse. — Crompton tökélyesbiti a fonógépet és feltalálja a „mule jenny“ nevű gépet.
1776. Adam Smith kiadja „Vizsgálatait a nemzetek jólétéről.“
1782. A kettősen működő gép föltaláltatik. — A board of trade eltörlése.
1783. A glasgowi kereskedelmi kamara alapítása. — A skót Highland and agricultural society alapítottatik. — Az első gyapot behozatik Indiából. — Az írthoni bank alapítása.
1784. Az indiai „Board of Controll“ föllállítása.
1785. Az edinburghi kereskedelmi kamra alapítása.
1786. Kereskedelmi szerződés (Eden) Franciaországgal, továbbá Spanyolország- és Mexikóval. — Cartwright föltalálja a mechanikus szövőgépet. — A Pitt-féle sinking fund. — A „board of trade“ újbóli föllállítása.
1787. Pitt új vámtarifája. — Egylet a rabszolgakereskedés ellen.
1788. Merinojuhok behozatala (Downjuhok). — Élő juhok és gyapjú kivitele tilos.
1790. Kereskedelmi szerződés Spanyolországgal.
1791. Kereskedelmi szerződés Marokkóval.
1792. Negretti juhok hozatnak be.
1793. Rosz termés. — Megjelenik Malthus „Essay on population“-ja. — A londoni közraktár alapítása. — Minden angol árú Franciaországból kitiltatik.
1794. Rosz termés.
1795. Rosz termés. — Az angolok megszerzik a Kapgyarmatokat.

1796. Első szabadalom műtrágyára. — Az angolok elfoglalják Ceylont.
1797. A bankjegyek beváltása felfüggesztetik. — Az „assessed taxes“ bebozatala. — A Themsehajózás szabadnak nyilvánítatik.
1798. Pitt bebozza ideiglenesen a jövedelmi adót.
1799. A West-India-Docks-társulat alapítása.
1800. Az angolok elfoglalják Maltát.
1801. Kereskedelmi szerződés Perzsiával és Marokkóval. — Az angolok elfoglalják Madrast.
1803. Válság.
1804. Az első takarékpénztár Tottenhamban.
1805. A londoni dockok ünnepélyes megnyitása.
1806. Az európai fákra vám vetetik. — Anglia tengeri zárt rendel el az Elbetől Brestig. — A szárazföldi zárlat.
1807. Anglia válaszol a szárazföldi zárlatra. — Napoleon milanoi rendelete. — Először hozatik be az Alpaccagyapjú. — Abolition act of slavery.
1808. Munkászavargások Rochdaleben és Manchesterben.
1809. Kereskedelmi szerződés Spanyolországgal és Törökországgal.
1810. Angol árúk elégetése számos kontinentális városban. — Bullion Committee. — Kereskedelmi szerződés Braziliával.
1811. Az első gőzhajó jár a Clyde-on. — Kisajátítási törvény. — A rabszolgakereskedés megtiltatik. — Angol árúk elégetése Stralsundban, Danzigban stb.
1812. Kereskedelmi szerződés Svédországgal, Oroszországgal, Tripolissal, Tunissal.
1813. A keletindiai kereskedelem sokkal szabadabb lesz. — Kereskedelmi szerződés Austriával. — Szerződés Svédországgal és Hollandiával a rabszolgakereskedés ellen. — A kapporok alacsonyabb tétel mellett hozhatók be. — Angol árúk elégetetnek Amsterdamban, Nápolyban stb.
1814. Az Erzsébet-féle tanoncztvény eltöröltetik. — Kereskedelmi szerződés Dániával, Spanyolországgal, Perzsiával, az éjszak-amerikai köztársasággal. — A joniai szigetek és Helgoland elfoglaltatnak.
1815. Mig a buza 80 sh. alól áll, a gabnabevitel tilos. — Kereskedelmi szerződés Franciaországgal, Hollandiával, az éjszak-amerikai köztársasággal. — A hajózási akta első enyhítése. — Válság.
1816. Az aranyvaluta behozatik. — Első intézkedések a vámreform irányában. — Kereskedelmi szerződés Algirral, Tripolissal, Tunissal. — Az első gázvilágítás Londonban.
1817. Megjelenik Ricardo „Principles“ című munkája. — Angol-spanyol szerződés a rabszolgakereskedés ellen.
1818. Kereskedelmi szerződés az északamerikai köztársasággal. — Bizottság az uzsóratörvény iránt. — Angol-hollandi szerződés a rabszolgakereskedés ellen.

- súly- és mértékrendszer. — Kereskedelmi szerződés Venezuelával.
1819. Bankenquète. — A bank fölveszi a készfizetést. — Királyi bizottság a súly- és mértékrendszer egyszerűsítése végett. — Lázadás Manchesterben.
1820. A londoni kereskedők kérvénye a szabad kereskedelem érdekében. — Cséplőgépek. — A manchesteri kereskedelmi kamra alapítása.
1821. Az első vasut Stockton és Darlington közt. — Edinburghi „School of arts“ alapítása.
1822. A Caledonia-csatorna megnyitása. — A hajózásnak nagyobb szabadság nyújtatik. — A gyarmatpolitika szabadelvűbbé válik.
1823. Egylet a rabszolgaság ellen.
1824. Huskisson leszállítja a vámtételeket. — A munkások kívándorlását tiltó törvény megszüntetetik. — A gyapjú kivitele vám mellett megengedtetik. — Kereskedelmi szerződés Dániával, Poroszországgal, Spanyolországgal, Hollandiával. — A súly- és mértékrendszer szabályozása.
1825. Válság. — A munkások tömeges fölmondása megengedtetik. — Kereskedelmi szerződés Argentínával, Columbiával, Ecuadorral, Venezuelával. — A sóadó eltöröltetik. — A nemzetgazdaságtan első tanszéke a Kings-Collegeben. — A Themse alatti tunnel építése Brunel által. — Orosz-angol egyezés a csendes tengerben való szabad hajózás iránt.
1826. Bankenquète. — Részvénytársulati bankok alapítása megengedtetik. — Az angol és ir pénzrendszer egységesítetik. — Kereskedelmi szerződés Franciaországgal, Svédországgal, Siammal, Mexikóval, Uj-Granadával. — A nemzetgazdaságtan első tanszéke Oxfordban (Senior).
1827. Kereskedelmi szerződés az éjszakamerikai köztársasággal.
1828. A gabnabevitel tiltatik, míg a buza ára 60 sh. alatt áll. — Törvény a takarékpénztárakról. — Iparkiállítás Londonban.
1829. A köszénásás a kiaknázás félelméből megszorítottatik. — Owen alapítja a „cooperative league“-t Birminghamban. — Gyármunkások zendülése Londonban, Manchesterben stb.
1830. A Liverpool—Manchesteri vasut megnyitása. — Csavargózások.
1831. A Ludditák lázadása.
1832. Bankenquète.
1833. Törvény a warehouses-ról. — A gyártörvény gyermekek és fiatal munkások munkaidejét és iskoláztatását szabályozza. — Abank jegyei törvényes fizetési eszköz. — Az uzoratorvény megszorítottatik. — A keletindiai kereskedelem teljesen szabad. — Törvény a rabszolgaság eltörléséről.
1834. A London és Westminster bank alapítottatik. — Poor Law. — Uj

1835. Kereskedelmi szerződés Portugaliával.
1836. Bankenquête. — Válság. — A közmunka megszűnik.
1837. Hill Rowland indítványozza a penny-portot. — Kereskedelmi szerződés Hollandiával, Görögországgal, Bolíviával, Peruval. — A hulli kereskedelmi kamra szervezése. — Első rendes gőzhajó-járatok Keletindiába.
1838. A rabszolgaság eltörlése az angol gyarmatokban. — Munkás-lázadás Newporton. — Cobden alapítja az Anti-corn-law-league-t. — A Royal agricultural society alapítatik. — Kereskedelmi szerződés Ausztriával, Egyiptommal. — Royal polytechnic institution. — Francia-angol szerződés a rabszolgakereskedés elnyomására.
1839. Válság. — Hill Rowland porto-reformja elfogadtatik.
1840. Bankenquête. — Gyermekeknek 10 év alatt és nőknek megtiltatik bányákban dolgozni. — Kereskedelmi szerződés Bolíviával, Texassal. — Vasuti enquête. — A chinai császár minden kereskedelmet Angliával megtilt.
1841. Bankenquête. — Kereskedelmi szerződés a német vámejeggyel, Perziával. — Ujabb szabadelvű intézkedések a gyarmatpolitika terén. — Owen átveszi a New-Lanarki gyárat. — A brit kereskedés Kantonban ismét megnyitják.
1842. Kereskedelmi szerződés Portugaliával, Chinával, Venezuelával, Uruguayval. — Az „Economist“ első megjelenése.
1843. Peel behozza újból a jövedelmi adót. — A gépek kivitele megengedtetik. — A gőzkalapács, a varrógép föltalálása. — A Rochdale-i pioneerek társasága keletkezik. — Kereskedelmi szerződés Oroszországgal, Chinával.
1844. A Peel-féle bankakta. — A munkaidő szabályoztatik. — Az ir royal agricultural improvement society alapítatik. — Vasuti enquête. — A vasuti törvény korlátozza az osztalékokat. — Az első fogyasztási egylet.
1845. A burgonyabetegség intenzív föllépése. — A vámtarifa gyökeres átalakítása. — Iparkiállítás Londonban.
1846. A gabnatörvények eltörlése. — Kereskedelmi szerződés Chinával.
1847. Válság. — A 10 órai normal munkanap elfogadtatik. — Roppant éhség Irhonban. — Törvény a vásárokról.
1848. A cukorra vetett különbözeti vám eltöröltetik. — A kommunikus párt londoni proklamációja.
1849. Kereskedelmi szerződés Abyssiniával. — A hajózási akta eltöröltetik. — Iparkiállítás Londonban és Birminghamban.
1850. Kereskedelmi szerződés Hollandiával, Dominicával, Peruval, az éjszakamerikai köztársasággal.
1851. Az első világhiállítás Londonban. — Kereskedelmi szerződés Hollandiával, Ecuadonnal. — A Dover-Calaisi távirdahuzal

- elkészül. — Az „amalgamated society of engeneers“-féle trade-union keletkezése.
1852. Kereskedelmi szerződés Spanyolországgal. — Gladstone vámreformja.
1853. A gyarmatok munkanapjának szabályozása. — A szappanadó eltöröltetik; a theaadó leszállittatik. — Kereskedelmi szerződés Paraguayval, Uruguayval, Argentínával. — Iparkiállítás Dublinban. — A tenger alatti huzal Anglia és Ostende közt elkészül.
1854. Az uzoratorvények eltöröltetnek. — Kereskedelmi szerződés Chilivel. — College for workingmen, London.
1855. A Bessemer-acél föltalálása. — Kereskedelmi szerződés a Svájczezal, Siammal.
1856. Kereskedelmi szerződés Marokkóval, Hondurassal. — Törvény a részvénytársulatokról; a korlátolt felelősség megengedtetik.
1857. Válság. — Háború Chinával. — Kereskedelmi szerződés Spanyolországgal, Perzsiával.
1858. A kormány átveszi teljesen a keletindiai társulat ügyeit. — Kereskedelmi szerződés Japánnal, Törökországgal.
1859. Kereskedelmi szerződés Oroszországgal.
1860. Kereskedelmi szerződés Franciaországgal; a francia vámdíjak jelentékenyen leszállittatnak. — Békekötés Chinával; az angol kereskedés fontos jogokat szerez. — Kereskedelmi szerződés Uj-Grenadával.
1861. A pósta-takarékpénztárak behozatala. — Törvény a bukásokról. — Kereskedelmi szerződés Törökországgal.
1862. Londoni világkiállítás. — Kereskedelmi szerződés Belgiummal, Salvadorral. — Iparjegy törvény.
1863. Válság. — Kereskedelmi szerződés Olaszországgal. — Törvény a drainageról.
1864. Válság. — Kereskedelmi szerződés Görögországgal, Japánnal. — Az „International Working Men Association“ alapittatik Londonban
1865. Kereskedelmi szerződés Ausztriával, a német vámegeylettel, Madagaskarral. — A munkások részesítése a nyereségben Brigg által.
1866. A tenger alatti huzal (Anglia és Amerika közt) átadatik a forgalomnak. — Válság (black friday). — Kereskedelmi szerződés Japánnal. — A Cobden-club alapítása.
1867. Factory-Extension Act. — Workshop Regulation Act. — Kereskedelmi szerződés Olaszországgal. — Vasuti enquete.
1868. Érmebizottság. — Kereskedelmi szerződés Ausztriával, Japánnal.
1869. Adóssági fogság megszüntetése. — A „Trades-Unions“ tagjaik iránti követeléseiket jogérvényesen behajthatják.

1870. A távirda állami kezekbe megy át. — Vasuti enquete. — Törvény a londoni szegényügyről. — Törvény a bérek lefoglalásáról.
1871. Anglia megveszi a németalföldi gyarmatokat Guineában. — A gyári és mûhelyi törvény némi változtatása.
1872. Vasuti enquete. — Törvény a munkás-bíróságokról (The arbitration master and workmen act). — Törvény az ipariskolákról. — A köszénbányászat szabályozása. — Angol bányatörvény. — Intézkedések a személyszállító hajókról. — Az élelmiszerek hamisításának büntetéséről.
1873. Vasuti törvény és három vasuti felügyelő kinevezése. — Törvény a rabszolgakereskedésről. — Agricultural children act.
1874. Törvény a munkáslakok építéséről.
1875. A munkáslakok építésének előmozdítása. — Törvény a „friendly societies“-ről. — Az élelmiszerek eladása iránti intézkedések. — A munkás-összebeszélésekről. — A földesurak a haszonbérleti szerződésekből származó kötelezettségeinek meghatározása. — Munkások és munkaadók törvénye (Employers and Workmen act). — Hivatal az iparjegyek följegyzésére.
-

B) FRANCZIAORSZÁG.

1515. A Loire folyón a hajózás szabaddá tétetik.
1520. Olasz selyemszövők letelepednek Lyon környékén.
1535. Kereskedelmi szerződés Solimannal. — Tervezet a földközi és atlanti tenger összeköttetéséről.
1536. A selyemgyártás Lyonban megkezdetik.
1539. A „Confréries“ megtiltatnak.
1543. Rendelet az eperfa ültetéséről. — Lyonban egy bank alapítatik.
1544. Toulouseban egy bank alapítatik.
1545. Párisban alakul egy egyesület a tüzkárok pótlására.
1548. Lyonban alapítatik a Bourse commune (tőzsde).
1549. Toulouseban alapítatik a tőzsde. — Lyonban fölállítatik egy kereskedelmi törvényszék. — Az egész határon beviteli vámok szedendők.
1555. A király kinevezi a pénzváltókat és azok számát megállapítja.
1561. A nyilvános szegénységélyzés életbeléptetése.
1563. Hospital fölállítja a kereskedelmi törvényszékeket. — A bourse commune Párisban alapítatik.
1566. Rouenban egy bank alapítatik.
1572. Fényüzési törvények.
1574. Gabnakiviteli tilalom.
1577. Nyilvános gabnatárak felállítására. — Az avigneni zálogház alapítása.
1583. Iparszabályzat.
1597. Az 1583-diki iparszabályzat újból megerősítettetik.
1598. A Nantesi ediktummal kihirdettetik a vallásszabadság.
1601. A törvényes kamatláb leszállítására.
1604. Az indiai kereskedelmi társulat alapítatik. — Kereskedelmi szerződés Törökországgal.
1606. Kereskedelmi szerződés Angliával.
1607. Uti szabályzat; a „grand voyer“ felállítására.
1614. A parlamentben a czéhek megszüntetése szóba kerül.

1621. Afrikai kereskedelmi társulat alapítása. — Az „Arras“-i zálogház alapítása.
1622. A gabnakereskedés szabályozása. — A nyilvános pósta berendezése.
1626. A lovagvárak lerombolása elrendeltetik. — Richelieu alapít egy tengerentúli kereskedelmi társulatot.
1627. Az első általános póstatarifa.
1630. A burgonyát először ültetik Franciaországban.
1631. Kereskedelmi szerződés Marokkóval.
1638. Megjelenik Sully: Oeconomies royales.
1642. Egy új kereskedelmi társulat alapítatik.
1643. A gabnakivitel tiltatik.
1644. Kereskedelmi szerződés Dániával.
1650. A Marseille-i kereskedelmi kamra alapítása.
1661. Colbert kineveztetik a pénzügyek felügyelőjének.
1662. A kereskedelmi tanács szerveztetik. — A Gobelinyár szervezése.
1664. A keletindiai és nyugotindiai társulat alapítása. — A beauvais-i szőnyeggyár alapítása. — A Consul-ügy szabályozása. — Az entrepotügy szervezése. — Hajóépítési kedvezmények.
1665. Üveg- és csipkegyárak alapítatnak.
1666. Colbert szabályozza az ipart. — Kedvezmény a házasulók számára.
1667. Colbert új védelmi vámtarifája megjelenik. — A lyoni vásári rendszabály kibocsátása.
1669. A picardi gyapjúgyár alapítása. — Ordonnances des eaux et forêts. — Rendelet a posztók hossza iránt. — A levanti társaság alapítása; az éjszaki társaság alapítása. — Marseille szabad kikötővé tétetik.
1670. Az entrepot-ügy tökélesbitése. — A cukorgyártás meghonosítottatik.
1671. Rendelet a posztók festése iránt.
1672. Az első kávéház Párisban.
1673. A Senegal-társaság alapítása. — Ordonnance générale du commerce.
1674. Egy csekély értékű pénz hozatik forgalomba.
1675. A guineai társaság alapítása. — Code Marchand.
1678. Kereskedelmi szerződés Hollandiával. — A Senegal-társaság alapítatik.
1681. A langedoki csatorna megnyitása.
1682. Ordonnance sur la marine.
1685. A nantes-i edikt visszavonatik; a hugenották elhagyják az országot.
1688. Új szabályzat a festőgyárak számára. — Egy fejadó behozatik.

1696. Uj Senegal-társulat.
 1697. A Rysvicki békekötés a kereskedelemről is intézkedik.
 1699. A gabnabevitel megszorittatik.
 1700. Uj kereskedelmi törvényszék alakítása. — A chinai kereskedelmi társulat alapítása.
 1706. A canadai kereskedelmi társulat alapítása.
 1707. Megjelenik Vauban: Dime royale.
 1710. A hudsoni kereskedelmi társulat alapítása.
 1712. A második chinai kereskedelmi társulat alapítása.
 1713. Az utrechti békekötés a kereskedelemről is intézkedik.
 1716. John Law alapítja a királyi bankot.
 1717. A Missisipi-társulat. — Kereskedelmi szerződés Franciaország, Poroszország és Oroszország közt.
 1718. Az ezüst- és aranypénz normalis értéke fölemeltetik.
 1719. A szédelgés tetőpontján van. — A keletindiai és Missisipi-társulat egyesül.
 1720. A válság kitör.
 1722. A „Corps des ponts et chaussées“ alapítása.
 1724. A párisi tőzsde megnyitása.
 1730. Ujabb rendelet a kereskedelmi tanácsról.
 1741. Kereskedelmi szerződés Svédországgal.
 1742. Kereskedelmi szerződés Dániával.
 1750. Ecole des ponts et chaussées.
 1758. Megjelenik Quesnay: Tableau économique.
 1763. A belső gabnaforgalom szabaddá tétetik. — Franciaország elveszti kanadai, nyugotindiai, louisianiai gyarmatait.
 1765. A gabnakereskedelem szabadsága kihirdettetik. — A banque d'escompte alapítása. — Utszabályzat. — A francia-keletindiai társulat feloszlása.
 1774. Turgot reformjai.
 1776. Turgot rendeletei a közmunka, czéhek stb. iránt.
 1777. A párisi mont-de-piété alapítása.
 1778. A király saját jószágain a jobbágyságot eltörli. — Kereskedelmi és védelmi szerződés Franciaország és Éjszak-Amerika közt.
 1783. „École des mines de Paris.“
 1785. Rambouillet-i juhászat alapítása.
 1786. Párisban az első gázvilágítás. — Kereskedelmi szerződés Angliával.
 1789. A jobbágyság megszüntetése, a belső gabnaforgalom szabadsága, munkaszabadság, teheregyenlőség, hivatalokra való általános képesség, jogegyenlőség kimondatik. — Baboeuf alapítja a „société des égaux“-t. — Éhség. — A párisi proletariatus kenyeret és élelmet követel.
 1790. Assignaták bocsáttatnak ki. — A földadó behozatik. — Szabadalmi törvény. — A pósta állami kezelésbe vétetik.

1791. A czéhek eltöröltetnek. — Uj (szabadelvü) vámtarifa. — A kereskedelmi privilegiumok megszüntetnek. — A méterrendszer elfogadtatik. — Az erdőirtás korlátlanul megengedtetik. — Mezei rendészet. — Az octroik megszüntetése. — Törvény a mintavédelemről. — A bányamonopolium megszüntetése.
1793. A kereskedelmi háború Angliával megindul. — A maximumtörvény. — A francia hajózási akta. — A grand livre de la dette publique. — A caisse d'escompte eltöröltetik. — A malles-postes behozatala. — A párisi „École polytechnique“ alapítása.
1794. A maximum eltöröltetik (december havában). — Az első jelzési távirda. — A francia gyarmatok rabszolgáinak szabadsága kijelentetik.
1795. Baboeuf kommunisztikus proclamációja.
1796. A polytechnika végleges szervezése. — Az octroik visszaállítása. — Mandats territoriaux kibocsátása. — Caisses des comptes courants-féle bank. — A kommunisták összeesküvése felfedeztetik.
1797. Az államadósság redukálása.
1798. Első iparkiallítás.
1800. A „Banque de France“ alapítása.
1801. A metrikus rendszer véglegesen elfogadtatik. — Jacquart az iparkiallításon bemutatja találmányát.
1803. A kettős valuta behozatik. — Munkások és gyárosok közti viszony szabályozása. — Munkáscoalitók megtiltatnak.
1804. Válság. — A hidak és utak mérnöki karának létesítése.
1806. A szárazföldi zárlat elrendeltetik Berlinből. — A „conseils des prudhommes“ fölállítása. — Törvény a mintavédelemről.
1807. A kamatvétel szabályoztatik. — A milanoi rendelet az angol partot érintett hajókat elkobzással fenyegeti.
1808. A „Code de commerce“ életbeléptetése. — Uj kataszteri fölvételek. — Fourier kiadja „Théorie des quatre mouvements“ című munkáját.
1809. Kereskedelmi törvényszékek felállítása. — A Franciaországba hozott angol árúk elégetendők.
1810. Válság. — Törvény az egészségtelen ipartelepekről. — Bányaszabályzat. — A dohánymonopolium visszaállítása.
1811. Törvény az utak építéséről.
1814. A szárazföldi zárlat megszüntetése.
1815. Szerződés több állammal a rabszolgaság végleges eltörlése iránt.
1816. Kérelmek a czéhek visszaállítása iránt. — Tilalmi vámok. — A caisse des dépôts felállítása.
1818. Az első takarékpénztár alapittatik. — Törvény a takarékpénztárakról. — Válság.

1819. A gabna bevitelére lejtő skala honosítottatik meg. — Iparkiállítás. — A Conservatoire des arts et métiersben a nemzetgazdászati számára tanszék állítottatik fel.
1821. Gabnatörvény.
1822. Újabb védvámok. — Munkászavargások Párisban.
1823. Iparkiállítás.
1824. Törvény a vicinalis utakról. — Az első erdészeti iskola felállítottatik.
1825. Hajózási törvény.
1826. A védvám culminatiója. — Válság.
1827. Iparkiállítás. — A „Commission des monnaies et médailles“ kinevezése. — Erdészeti törvény.
1828. Az első vaspálya megnyitottatik.
1829. A „Collège de France“-ban a nemzetgazdaságtan számára tanszék állítottatik. — École centrale des arts et manufactures. — Socialistikus fölolvadások Párisban; az első socialista lap megjelenése.
1830. Válság; az állam 30 millió frank segélyt nyújt. — Forradalom Párisban.
1831. Indítvány Franciaországot, Belgiumot, Svájcot és Spanyolországot egy vámegeletben egyesíteni. — A socialista-család alapítása Párisban. — Munkáslázadások Párisban és Lyonban.
1832. Az első mozdonyvaspálya megnyitása. — A socialisták pöre és elítéltetése Párisban. — Munkáslázadások Párisban.
1833. Infantin és Chevalier ismét szabadon bocsáttatnak.
1834. Vámenquète. — A munkáskoalitiók megtiltatnak. — Munkászavargások Lyonban és Párisban. — Iparkiállítás.
1835. A takarékpénztárak alapítása előmozdítottatik. — Szerves törvény a takarékpénztárakról.
1836. Könnyítések a vám tekintetében. — Törvény az utakról.
1837. Válság.
1839. Iparkiállítás. — A kommunista „société des saisons“ zenedülése Párisban. — Válság.
1840. Strikok különböző iparágakban. — Válság. — A bank szabadalma 1857-ig meghosszabbítottatik. — A métermérték kötelezőleg életbe lép. — Proudhon „qu'est ce que la propriété“ című munkája megjelenik.
1841. A gyermekmunka korlátoztatik. — A „Journal des Économistes“ megjelenik. — Új vámtarifa. — Blanc „organisation du travail“ című munkája megjelenik.
1842. A francia vasúti rendszer törvényileg megállapítottatik. — A société des Économistes első gyűlése. — A munkások részesítése a nyereségben Leclair által.
1843. Socialistikus zavargások.

1844. Szabadalomtörvény. — A bányamunkások strikolnak. — Iparkiállítás.
1845. Az ácsok strikolnak. — Első kísérletek az elektrikus táv-irdával.
1846. A szabad kereskedelmi agitáció megindul. — Válság. — Zavargások drágaság folytán. — Az „École des ponts et chaussées“ben egy tanszék állittatik a nemzetgazdaságtan számára. — A Loire nagy áradása.
1847. Szabadelvü vámtarifajavaslat benyújtatik. — Válság.
1848. Munkáslázadások. — A munkásbizottság szervezése és ülészése a Luxembourgban. — Az ideiglenes kormány elismeri a „droit au travail-t.“ — Az „ateliers nationaux“ föllállítása és bukása. — A francia bank jegyei kényszerfolyamot élveznek. — A pennyrendszer elfogadása. — A tartományi bankok fiókokká alakittatnak és a szabad bankrendszer megszűnik. — A Comptoir d'Escompte megnyitása. — A rabszolgaság eltörlése a francia gyarmatokban.
1849. Socialista-lázadás Párisban. — A munkáskoalíciók megtiltatnak.
1850. Törvény a segélyegyletekről (de secours mutuel). — A „caisse de retraite“ alapítása. — Törvény az uzsora büntetéséről.
1851. Törvény a tanoncokról. — Kereskedelmi kamrák szervezése. — Törvény az élelmi cikkek hamisításáról. — Törvény a zálogházakról.
1852. Pereire alapítja a „credit mobilier“-t. — A credit foncier. — Mezőgazdasági kamrák alapittatnak. — A francia kereskedelmi kamrák szervezése.
1853. „Conseil supérieur du commerce, de l'agriculture et de l'industrie.“
1854. Törvény a munkakönyvekről.
1855. Párisi világkiállítás. — Kereskedelmi szerződés Perzsiával.
1856. Államsegély a drainage keresztülvitelére.
1857. A bank privilegiuma 1897-ig meghosszabbittatik. — Érmebizottság. — A párisi békekötésben a Dunahajózás és a tengeri jog háboruban szabályoztatik. — Iparjegy-törvény. — Válság.
1858. Törvény az entrepotsokról.
1860. A „Société Lyonnaise des magasins généraux“ alapítása. — Az angol-francia kereskedelmi szerződés megkötetik.
1861. A gabnatörvények eltörlése. — Érmebizottság.
1863. Az ezüstérmék belértéke leszállittatik. — Vasuti enquête.
1864. Válság. — A munkáskoalíciók megengedtetnek; kihágásai-megfenyitendők.
1865. A nagy bankenquôte (Rothschild, Pereire, Chevalier, Mill, Patterson, Hock). — A latin pénzszövetség. — Francia-

- spanyol kereskedelmi szerződés. — Törvény a chequeüzletről.
 — Törvény a syndikatusokról.
1866. A különbözőzeti vámtételek eltöröltetnek.
1867. Párisi világkiállítás. — Adóssági fogság megszüntetése. —
 Érmebizottság (nemzetközi).
1868. A „crédit mobilier“ bukása. — Törvény a „chemins de fer
 vicinaux“-ról. — Állami biztosító pénztárak szervezése mun-
 kások számára.
1870. Moratorium kihirdetése.
1871. Új adónemek behozatala. — A póstabélyeg fölemeltetik. —
 A Commune. — Az „Internationale“ kitiltatik.
1872. Új szabadalmi törvény.
1873. Törvény az iszákosság és alkoholismus ellen. — Új bank-
 fiókok fölállítása.
1874. A gyermeki és női munka szabályozása. — Consularis szer-
 ződés Oroszországgal.
1875. A mezőgazdasági oktatás szabályozása.

C) NEMETORSZAG.

1507. Lipese nagy kiváltságokkal ruháztatik föl.
1524. Birodalmi rendelet a pénzforgalomról; az ezüst valuta behozatala.
1525. A német parasztháboru kitörése.
1559. Uj pénzrendszabály.
1566. Birodalmi pénzláb.
1569. A merész kereskedők Hamburgba teszik át telepöket.
1572. Németországban az első czukor finomittatik.
1591. A Hanza tengeri joga kihirdettetik.
1597. Az angol kereskedők Németországból kiutasíttatnak.
1613. A hanzai tengeri jog revideáltatik.
1619. A hamburgi girobank alapíttatik.
1621. A nürnbergi bank alapíttatik.
1636. A nürnbergi gabnaszabályzat megjelenése.
1654. Az 5%-nyi kamatvétel törvényes elismerése.
1668. A Frigyes-Vilmoscsatorna építése.
1672. A birodalmi tanácsban szóba kerül a czéhek megszüntetése.
1686. Az első német kávéházak Nürnberg- és Regensburgban.
1689. A nagy Frigyescsatorna építése.
1708. A meissenai porcellángyár alapítása.
1716. Az orosz-porosz kereskedelmi társulat alapítása.
1719. Poroszország megtiltja a gyapjú kivitelét.
1727. Az első nemzetgazdasági tanszék Halleban. — Porosz tengeri jog.
1730. Az első selyemgyár alapítása Poroszországban.
1731. Hamburgi biztosítási szabályzat. — Intézkedések a czéhrendszer elfajulása ellen.
1734. Szabadelvű porosz rendelet a czéhekről.
1738. A német birodalmi pénzláb behozatala.
1740. A Swinemündei kikötő és a Finowcsatorna építése.
1749. Az első czukorgyár Poroszországban.
1750. Porosz-ázsiai kereskedelmi társulat alapítása.
1751. A külföldi czukor bevitele megtiltatik Poroszországban.
1752. Emden szabad kikötővé tétetik. — Selyemtenyésztési kísérletek Brandenburgban.
1753. A konventiósi pénzláb megállapítása. — Porosz bengali kereskedelmi társulat alapítása.

1756. II. Frigyes instrukciója a földmivelésről.
1757. Az első országutak (chaussées) Poroszországban.
1763. Válság Hamburgában.
1764. Intézkedések a czéhrendszer elfajulása ellen. — Poroszországban a Graumann-féle penzláb behozatik.
1765. A királyi bank N. Frigyes által alapittatik. — A hamburgi társulat a művészet és ipar előmozdítására alapittatik.
1770. A sléziai földhitelintézet alapítása. — Az első erdészeti iskola Poroszországban. — Gabnatárak felállítása Poroszországban.
1771. A hamburgi kereskedelmi akadémia alapítása.
1772. A tengeri kereskedelmi társulat alapítása. — Könnyebbitések az iparrend terén.
1773. Az Eideresatorna és a brombergi csatorna építése.
1778. Első takarékpénztár Hamburgban.
1779. Hamburgban alakul az első biztosító-társulat ingóságokra.
1783. A Rhein-Rhone csatorna építése.
1785. Kereskedelmi szerződés Éjszak-Amerika és Poroszország közt.
1787. A nyugot- és keletporosz földhitelintézet alapítása.
1788. A freiburgi erdészeti iskola alapítása.
1791. A boroszlói zálogház alapítása.
1792. Nürnbergi társulat a honi ipar előmozdítására.
1796. Az első répaczukorgyár Sziléziában.
1803. A Weihestephani gazdasági intézet fölállítása.
1806. Sennefelder alapítja az első könyomdat.
1807. Az aschaffenburgi erdészeti akadémia alapítása.
1808. Porosz városi rendelet. — A czéhek eltörlése Westfaliában.
1810. Jobbágyság eltörlése és iparszabadság Poroszországban. — Papi jóságok elkobzása Poroszországban. — A porosz tengeri kereskedelmi társulat (Seehandlung) állami intézetté válik.
1811. A földesuri viszonyok rendezése Poroszországban. — A jobbágyság eltörlése Hessenben.
1815. A bécsi kongresszus a folyamhajózás szabadságát kimondja. — Porosz szabadalmi törvény.
1816. Az első gépészeti lenszövgőgyár. — Egységes súly- és mértékrendszer Poroszországban. — Az első gőzös jár a Rheinán.
1818. Poroszország új határvámrendszere.
1820. A berlini műegyetem megnyitása.
1821. Iparkiállítás Berlinben. — Szabályzat az arányosításról Poroszországban. — Berlini egylet az ipar előmozdítására.
1823. Az Elbehajózási akta. — A Weserhajózási akta. — A müncheni építési iskola felállítása.
1825. Iparkiállítás Drezdában. — A karlsruhei polytechnikum fölállítása.
1826. Thünen „elszigetelt államának“ első megjelenése.

1827. Iparkiállítás Berlinben és Drezdában. — A müncheni müegyetem megnyitása.
1828. A porosz-hesseni és bajor-würtembergi vámegyesület keletkezése. — A drezdai müegyetem megnyitása.
1829. Iparkiállítás Drezdában. — A tharandi mezőgazdasági iskola felállítása. — Mozgalmak Hamburgban a vám magassága miatt.
1831. Iparkiállítás Drezdában. — A rajnai hajózási akta.
1832. A stuttgarti müegyetem megnyitása.
1833. Gauss és Weber létesítik az első távirdát. — Bajorország, Württemberg és a thüringiai vámegyelet csatlakoznak a német vámegyelethez.
1834. A német vámegyelet megalakul. — Iparkiállítás Drezdában. — Porosz hajózási iskola Stettinben. — Berlini zálogház alapítása.
1835. Az első vasutvonal (Nürnberg-Fürth) megnyitása.
1836. A Ludwigsatorna építése.
1837. Iparkiállítás Drezdában. — A német mezőgazdák első gyűlése.
1838. Poro sz vasuti törvény. — Német pénzkonvenció.
1840. Iparkiállítás Drezdában. — Liebig „Die organische Chemie in ihrer Anwendung auf Agricultur und Physiologie“ czimü munkája megjelenik.
1841. A vámegyelet 1852-ig meghosszabbittatik. — Liszt „nemzeti gazdaságrendszer“-e megjelenik.
1842. Az első német iparkiállítás Mainzban. — A német erdőgazdák első gyűlése.
1843. A porosz állami gazdasági tanács (Landes-Oekonomie-Collegium) szervezése. — Az első guanoküldemény érkezik Hamburgba.
1844. Iparkiállítás Berlinben. — Poroszország leszállítja a postadíjakat.
1845. Iparkiállítás Drezdában. — A Duna-Majna csatorna megnyitása. — Az új porosz iparrend életbeléptetése.
1846. A német vasutak egylete megalakul. — A porosz bank újjászervezése.
1847. A német váltórendszabály megállapítása. — A proskau mezőgazdasági iskola alapítása.
1848. Paraszt- és munkászavargások. — A német kézmű- és iparkongresszus. — A württembergi központi ipar- és kereskedelmi hivatal fölállítása. — A munkások részesítése a nyereségben Thünen által.
1849. Poro sz ipartanácsok és iparbiróságok. — Az osztrák-német vámegyesülés indítványoztatik.
1850. A munkásegyletek Poroszországban betiltatnak. — A német-osztrák póstaegylet alapítása. — Schulze alapítja az első önszegélyző hitelegyletet.

1851. Az „Ems“ vám megszüntetik. — Az adóegylet (Steuerverein) belépése a vámegyletbe.
1853. A vámegylet további 12 évre meghosszabbítatik. — Ausztriával kereskedelmi szerződés kötöttek.
1856. Felsőbb szövőiskola Chemnitzben.
1857. A Weser- és Elbevámok megváltatnak. — Nagy válság Hamburgban. — Felsőbb szövőiskola Reutlingenben.
1858. A német közgazdák első kongresszusa.
1859. Az önszegélyen alapuló szövetkezetek központi egyesülete.
1860. Iparszabadság Nassauban.
1861. A német kereskedelmi törvénykönyv elkészül. — Iparszabadság Oldenburg, Brema és Hamburgban.
1862. Lassalle első fellépése a munkások érdekében. — A német-francia kereskedelmi szerződés megkötése. — A német kereskedelmi törvény Poroszországban életbe léptetik. — Iparszabadság Szászország, Baden és Württembergben.
1863. Az általános munkásegylet alakulása.
1865. Szabadelvű vámtarifa lép életbe.
1867. A német vámparlament alakítása. — A vámilletékek a Rajnán eltöröltetnek. — Az uzsoratórvények eltörlése. — Törvény a szabad költözködéstről. — Hajózási szerződés Olaszországgal. — Konszultusi ügy szabályozása.
1868. Adóssági fogság megszüntetése. — Törvény a métermérték behozataláról Éjszak-Németországban. — Kereskedelmi szerződés Ausztriával, Spanyolországgal. — Iparszabadság Bajorországban.
1869. Éjszakanémet ipartörvény. — Uj vámtörvény. — Kereskedelmi szerződés Japánnal, Svájccezel, Mexikóval. — Az első nemzetközi termékvásár Lipésében.
1871. A német vámegylet megszűnése. — A márkrendszer és aranyvaluta behozatik. — Törvény a St.-Gotthard vasutrról. — A póstaügy birodalmi szervezése.
1872. Éjszak-Németországban a métermérték tényleg életbe lép. — Kereskedelmi szerződés Portugállal. — Uj birodalmi távirda-szabályzat. — A német kathedersocialisták első ülése Eisenachban. — A német mezőgazdasági tanács felállítása.
1873. Kereskedelmi szerződés Perzsiával. — A birodalmi vasuti hivatal fölállítása. — Érmétörvény.
1874. Törvény a védjegyekről. — Uj vasuti üzletszabályzat.
1875. Kereskedelmi szerződés Costa-Ricaval. — Uj jegybank-törvény.

D) AUSZTRIA.

1522. A pósta berendezése Bécs és Nürnberg közt.
1524. A salzburgi érsek erdőszabályzata kibocsátatik (egyik leg-
régibb).
1579. A Reichenbergi posztószövőök cézhe alapittatik.
1601. Az első burgonyák Ausztriában.
1613. A köszén először használtatik fűtésre.
1647. A török-osztrák vámvonall fölállítása.
1667. Osztrák-keleti társulat felállítása.
1672. Linezi gyapjűszűvűgyár.
1677. Kereskedelmi szerződés Lengyelországgal.
1678. A dohánymonopolium behozatala Alsó-Ausztriában.
1681. A dohánymonopolium behozatala az osztrák örökös tarto-
mányokban. — Utasítás az erdővágatáról.
1687. Első utcavilágítás Bécsben.
1701. A dohánymonopolium szervezése.
1703. Banco del giro alapítása.
1704. A dohánymonopolium ismét megsűntetik.
1707. A bécsi zálogintézet fölállítása.
1710. Általánosabb vámszabályzat.
1714. Szabadalmak szűrmekészítők számára.
1718. Passaroviczi kereskedelmi és hajózási szerződés. — Az első
porzellángyár Bécsben. — Az első földfelmérés Mailandban.
1719. Trieszt szabad kikötővé tétetik. — A keleti kereskedelmi
társulat alapítása.
1722. A póstaregale behozatala. — Az első állami dohánygyár
Hainburgban.
1723. A dohánymonopolium ismét visszaállittatik.
1728. A dohánymonopolium haszonbérbe adatik.
1729. Intézkedések a cézheknél előfordult visszaélések ellen.
1734. Törvény a bukásokról. — A burgonya hozatik Csehországba.
1741. Panaszok a kereskedelem akadályairól.
1744. Czéhszabályok asztalosok számára.
1746. A bécsi kereskedelmi tanács felállittatik.
1748. Kereskedelmi összeköttetés Tunis, Tripolis és Algirral.
1749. A kocsipósta behozatala.
1750. Czéhszabályok vargák számára.

1751. Mária Terézia uzorapatense. — Czéhszabályok vászonszövők számára.
1752. Czéhszabályok szabók számára.
1753. A konvenciós pénzláb behozatala.
1754. Uj harminczadrendszer életbeléptetése. — Rendelet a papirkészítésről. — Hajózási iskola felállítása Triestben.
1755. Csehországban szövőiskola alapittatik.
1756. Jutalmak és előlegek papirgyárosok számára.
1761. Több tőzsde engedélyeztetik. — Papirpénz kibocsáttatik.
1762. Kőszénbányászok hivatnak Ausztriába. — A bécsi egyetemen a nemzetgazdaságtan számára tanszék állittatik föl.
1763. Egy selyemgyáros hivatik be a Svájczból.
1765. Az első népszámlálás Ausztriában.
1766. Jutalmak csipkekészítők számára.
1768. Rongykivitel tiltatik. — Kiviteli jutalmak gyapjúposztókra.
1769. Erdőszabályzat.
1770. A „Real-Handlungsakademie“ alapítása Bécsben. — Czéhszabályok selyemszövők számára.
1771. A bécsi tőzsde alapittatik. — Tőzsdeszabályzat kibocsáttatik.
1773. Osztrák gazdasági egyesület alapítása.
1775. A közbenső vámsorompók az örökös tartományokban megszüntetnek; általános vámszabályzat a német örökös tartományok számára. — A kereskedelmi tanács föloszlattatik.
1776. A triesti intendantza eltörlése. — A dohánymonopolium Gácsországra kiterjesztetik.
1777. Körlevél a lótenyésztés érdekében.
1778. Cseh hazafias gazdasági egyesület alapítása.
1783. Kereskedelmi összeköttetés Marokkóval, Tunis- és Tripolissal.
1784. Kereskedelmi összeköttetés a Portával. — Jutalmak kőszéntelepek felfedezői számára. — Uj tilalmi vámrendszabály. — A dohánymonopolium végleg állami kezelés alá vétetik.
1785. Kereskedelmi szerződés Oroszországgal. — Uj iparszabályok. — Jobbágyi patens.
1786. Kiviteli jutalmak gyapjúposztókra. — Nemes juhok Mannersdorfba vitetnek.
1788. Első nagyobb szerű fausztatási esatorna Csehországban. — Általános vámszabályzat tilalmi elveken; 104 árú majdnem kizárva a behozatalból.
1792. Kereskedelmi szerződés Törökországgal.
1794. A kereskedelmi tőzsde alapítása Triestben.
1803. A bécs-új helyi esatorna kiépítése. — A pottendorfi szövőgyár felállítása.
1805. Lázadás Bécsben a kenyérsütők ellen. — Erdészeti akadémia Purkersdorfban.
1806. A prágai műegyetem megnyitása.

1807. Némi intézkedések a kereskedelem érdekében. — Az ügynevezett „ezüst patens“ kibocsátása az ezüst beszolgáltatása iránt.
1810. Patens a pénzforgalom javítására; eredménytelen. — A malomtízlet szabaddá tételik.
1811. A devalvatio.
1812. Az alsó-ausztriai gazdasági egyesület alapítása. — Első gőzgépek bányákban.
1813. Több csipkeiskola megnyitása.
1814. Madersperger feltalálja a varrógépet. — A morva-szléziai juhtenyésztők egylete alapítottatik. — A bécsi állami nyomda felállítása. — A Mura folyó szabályozása.
1815. A bécsi műegyetem megnyitása.
1816. Patens a pénzforgalom helyesbitésére. — A nemzeti bank alapítása.
1817. Academia reale di commercio Triestben. — A prágai főcsipketanoda megnyitása.
1818. Első gőzhajózási kísérlet a bécsi Dunacsatornában.
1819. Az I. osztrák takarékpénztár alapítása. — A stájerországi gazdasági egyesület alapítása. — Az első gőzhajó a Dunán. — Szerződés Oroszországgal a lengyelországi kereskedelem tekintetében.
1820. Szabadalmi törvény.
1821. Elbehajózási szerződés; az Elbehajózás szabad.
1823. Özvegy- és árvauyugdíjintézet Bécsben. — A gyorskocsik behozatnak.
1824. Általános ellátási intézet (Versorgungsanstalt) Bécsben.
1825. A Linz-Budweisi vasut épittetik.
1827. Kereskedelmi szerződés Braziliával.
1828. Az első osztrák vasut megnyitása.
1829. Tilalmi vámtarifa. — Prágai egylet az ipar előmozdítására. Kereskedelmi szerződés Éjszak-Amerikával.
1830. Az osztrák dunagőzhajózási társulat alapítása.
1831. Az „Assicurazione generali“ biztosító-társulat alapítása.
1834. Kereskedelmi szerződés Dániával.
1835. Kereskedelmi szerződés Görögországgal. — Iparkiállítás Bécsben.
1836. Az osztrák Lloyd alapítása.
1837. Póstatörvény.
1838. Tilalmi vámtarifa; 72 árú a forgalomból kizárva. — A gráci és bécsi iparegylet alapítása. — Kereskedelmi szerződés Angliával.
1839. Osztrák-porosz szerződés a szabad Oderahajózásról. — Iparkiállítás Bécsben. — Az alsó-ausztriai iparegylet alapítása. — Első utcai légszeszvilágítás Bécsben. — Kereskedelmi szerződés a Hanza városokkal.

1840. Bányaakadémia Vordernbergben. — Az első vassinek erdőkben. — Kereskedelmi szerződés Marokkóval.
1841. Gácsországi rendi földhitelintézet alapítása. — Az osztrák vasúthálózat tervezete kidolgoztatik az állami vasutak elve alapján. — Kereskedelmi szerződés Franciaországgal.
1842. Kereskedelmi szerződés Mexikóval.
1845. Iparkiállítás Bécsben. — A lebergi gazdasági egyesület-alapítása.
1846. Kereskedelmi szerződés Oroszországgal. — Az első távirda (Bécs—Floridsdorf). — Takarékpénztári szabályzat kibocsátatik.
1847. A salzburgi iparegyesület alapítása. — A gráci müegyetem megnyitása. — Az első távirdavonal Bécs és Brünn között.
1848. A jobbágság eltöröltetik. — Az osztrák bankjegyek kényszerforgalma. — Bizottság vagyontalan iparosok segélyezésére Bécsben. — Munkászavargások; a munkások az állam által foglalkoztatnak.
1849. A geológiai birodalmi intézet alapítása. — Bányaakadémia Przibramban. — Pórlázadás Lembergben. — Az osztrák kereskedelmi ministerium felállítása.
1850. Ideiglenes törvény a kereskedelmi kamrák behozatala iránt. — A levéljegyek (Briefmarken) hozatnak be. — Az osztrák-német póstaegylet alapítása. — Az osztrák-német távirdaegylet alapítása. — A központi tengerészeti hatóság alapítása. — A Pohajózás szabad lesz. — A brünni müegyetem megnyitása. — Kereskedelmi szerződés Éjszak-Amerikával. — A klagenfurti iparegyesület alapítása.
1851. Új vámtarifa; a tilalmi rendszer megszűnik. — Kereskedelmi szerződés Chilival. — Osztrák-bajor Dunahajózási szerződés. — Pósta szerződés a Lloyd-társulattal.
1852. Szabadalmi patens. — Erdészeti törvény. — Laibachⁱ iparegyesület. — Tengerészeti iskolák szervezése. — A lichtensteini fejedelemség az osztrák vámterületbe felvétetik.
1853. Az alsó-ausztriai leszámítoló társulat alapítása. — Kereskedelmi szerződés a német vámegegylettel. — Új vámszabályzat.
1854. Kereskedelmi szerződés Belgiummal. — Új vasuti törvény a kamatbiztosítási rendszer alapján. — Osztrák bányatörvény. — Ipartörvény. — „Önkéntes“ nemzeti kölesön. — Törvény a bécsi tőzsdéről.
1855. Az állami vasutak eladatnak. — A nemzeti bank jelzálogosztályának fölállítása. — Osztrák földhitelintézet. — Az Ets folyó szabályozása befejeztetik.
1856. A párisi szerződés folytán a Dunahajózás szabad lesz; a dunai bizottság szervezése. — A „Creditanstalt“ alapítása. — Az erdészeti igazgatás szervezése. — Kereskedelmi szerződés Németalfölddel és Tunissal.

1857. Válság. — A bécsi pénzgyezség megkötése. — Kereskedelmi szerződés Perzsiával. — A nemes érzek kötelező beszolgáltatása megszűnik. — A bécsi kereskedelmi akadémia felállítása.
1858. Az osztrák bank fölveszi a készfizetést. — Trieszti kereskedelmi bank alapítása.
1859. Iparszabadság. — A bankjegyek újbóli kényszerforgalma.
1860. Magasabb szövészeti iskola alapítatik.
1862. A Peel-Plener-féle bankakta. — Kereskedelmi szerződés Törökországgal.
1863. A német kereskedelmi törvénykönyv Ausztriában életbeléptetik.
1864. A bécsi építési iskola (Baugewerbeschule) alapítása.
1865. Kereskedelmi szerződés a német vámegylettel és Angliával.
1866. A pennytarifa hozatik be Ausztriában. — Kereskedelmi szerződés Franciaországgal.
1867. Kereskedelmi szerződés Olaszországgal és Németalfölddel.
1868. Kereskedelmi szerződés a német vámszövetséggel, Angliával, Svájczzal. — A kereskedelmi és iparkamarák újjászervezése. — Osztrák csődtörvény. — A wieliczikai sóbányákba víz hatol be.
1869. A bécsi Dunaszabályozás megindítása.
1870. Kereskedelmi szerződés Spanyolországgal. — A bécsi építési- és gépipariskola felállítása.
1871. Az európai Dunabizottság további 12 évre fenntartatik. — Szerződés Oroszországgal a Visztula-hajózás iránt. — A métermérték behozatala Ausztriában.
1872. A bécsi mezőgazdasági egyetem fölállítása. — Szerződés az osztrák Lloydal. — Kereskedelmi szerződés Portugaliával.
1873. A bécsi válság. — A világkiállítás Bécsben. — A nemzetközi szabadalmi kongressus Bécsben. — Törvény az ipartársulatokról. — A munka és szolgálati viszonyból származó díjak lefoglalásának korlátozása.
1874. Általános telekkönyv behozatala.
1875. Tözsdetörvény. — Törvény az alkuszokról.
-

E) MAGYARORSZÁG.

1504. Az egész országban ugyanazon mérték használtassék. — Megengedtetik, hogy az áruk az ország különböző részeiben különbözők lehessenek.
1507. Idegen pénzek ne hozassanak a forgalomba. — A házi állapotok kivitele tiltatik.
1514. A pórlázadás; a parasztok örökös rabszolgasággal büntettetnek. — A harmincad királyi bevételt képez.
1518. A nemes ercek kivitele tiltatik. — Törvény a dunai vámokról.
1522. Az élelmi cikkek bevitele vámmentes.
1523. Intézkedések a pénzhamisítás ellen.
1537. A jó pénzek mindenki által elfogadtassanak.
1542. A harmincadok szabályozása királyi jogot képez.
1538. Eperjes árú megállító joga megerősítettik. — Magyar áruk behozatala Lengyelországba tiltatik.
1543. Büntetések pénzhamisítókra. — Lengyelország tiltja a magyar áruk bevitelét.
1546. Papirmalom állittatik fel Brassóban. — Az országgyűlés kívánja a lengyel kereskedelem felébresztését. — A kereskedők szabadon mehetnek helyről-helyre.
1548. Pórlázadás. — A közlekedés érdekében az erdők kiirtása buzdittatik.
1549. A lengyel-magyar kereskedelem ismét visszaállittatik.
1550. Intézkedések a pénzforgalom érdekében.
1552. Törvény a bányászat előmozdítására.
1554. Intézkedések a pénzforgalom érdekében.
1557. Intézkedések a pénzforgalom érdekében.
1566. Büntetések azokra, kik az utakat jó karban nem tartják.
1567. Panaszok a harminczadokról. — A bor kivitele Lengyelországba megtiltatik oly célból, hogy a lengyel kereskedők bejőjjenek az országba.
1573. Pórlázadás Horvátországban.
1574. Törvény a bányászat előmozdítására.
1578. Lengyelország megtiltja a magyar bor bevitelét.
1588. Az egész országban a budai mérték fogadtassék el.
1595. A borkivitel ismét megengedtetik.
1596. A Garamfolyó szabályozása az országgyűlés által elhatározottatik.

1601. A gabnakivitel halálbüntetés alatt tiltatik.
 1608. Intézkedések az Ausztriávali kereskedelem könnyítésére.
 1613. Papirmalom állittatik Teplíczen. — Az árvíz ellen a folyók mentében gátak építtessenek.
 1615. Török-magyar kereskedelem iránti szerződés.
 1618. A pénzforgalom ismét megzavarodik.
 1621. Lengyel árúk bevitelére Magyarországra a rossz magyar pénz miatt tiltatik.
 1622. Intézkedések a Rába folyó szabályozására.
 1625. Törvény a pénzforgalom javítására. — Törvény az árakról. — Az árak a megyei gyűléseken állapítottassanak meg. — Az osztrákok kedvezőtlen intézkedéseket tesznek a magyar bevétel ellen.
 1626. Lengyelország tiltja a magyar bor bevitelét.
 1630. A királyi pénzek mindenki által elfogadtassanak.
 1646. A törvényes kamat 6%-kal állapítottatik meg.
 1655. Panaszok a harminczadokról. — A budai mértékek az egész országban elfogadandók.
 1657. A fiumei zálogház alapítása.
 1659. A borvitel akadályainak elhárítása kéretik. — Törvény az árak megállapításáról.
 1672. Erdélyben egy keleti kereskedelmi társaság alapítottatik.
 1675. A nagybányai aknáknak ismét művelés alá vétetnek.
 1681. Törvény a harminczadok reformálásáról.
 1699. A karloviczi békekötés a kereskedelem előmozdításáról is intézkedik.
 1701. Papirmalom állittatik Enyeden.
 1707. Intézkedések a pénzforgalom érdekében.
 1710. A lengyel - magyar kereskedelem ismét megszorítottatik.
 1715. A jobbágyi viszonyok szabályozása. — A czéhekbe való felvétel könnyítettik. — Panaszok a kereskedelem akadályairól.
 1719. Fiume szabad kikötővé tétetik.
 1720. Bánsági és szlavoniai batárvonal felállítása.
 1723. Telepítési intézkedések. — Utasítás egy úthálózati terv elkészítésére. — A jobbágyi viszonyok szabályozása, intézkedések a műipar és külkereskedelem előmozdítására, csatorna-építésről, póstaforgalomról, uti- és hídvamokról, egységes pénzforgalomról, tüzvész elhárításáról; a kamatláb 6%-al állapítottatik meg.
 1729. Törvény a borhamisításról.
 1732. Kísérlet a dohánymonopolium behozatalára Magyarországra.
 1739. Mercy nagyszerű gazdasági munkálatokat indít meg a Bánságban.
 1746. A holicsi majolikagyár alapítása.
 1751. A fiumei cukorgyár alapítása.

1754. A sasvári kartongyár alapíttatik Mária Terézia férje által. — Kedvezőbb harminczadrendszer léptetik életbe.
1760. A politikai tudományok első fanzéke Magyarországon a n.-szombati egyetemen.
1761. Jutalmak kihirdetése selyemtenyészők javára.
1764. A magyar ezredek ruházata honi kelméből és honi szabók által készítettessék. — Panaszok a kereskedelmi tanács ellen.
1765. Az urbarium létesítése.
1766. Oroszország megtiltja a magyar bor bevitelét. -- A gyapjúra magasabb kiviteli vám hozatik.
1767. A gácsi posztógyár alapíttatik gr. Forgách által.
1772. A mercopaili juhászat alapítása.
1773. A pozsonyi zálogház alapítása.
1774. Szabályzatok a lótenyésztésről.
1776. A mosonyi posztógyár alapíttatik Krisztina főhercegnő által.
1777. A magyar közbenső vámsorompók eltöröltetnek. — A Béga-csatorna létesítése.
1781. O-Budán selyemgyár állíttatik.
1784. A selyemtenyészési igazgatóság fölállítása.
1785. Zengg szabad kikötő. — A mezőhegyesi ménes fölállítása. — Gullner alsó-dunai kereskedelmi utazása. — Jobbágyi viszonyok enyhítése. — Az első népszámlálás Magyarországbán. — A telepítés előmozdítása.
1786. Az osztrák gyártmányok szabad bevitele Magyarországra megengedtetik.
1787. Az uzsorabüntetések megszüntetése. — Budai zálogház.
1788. Újabb kedvezőtlen vámszabályzat.
1791. A kereskedelem és ipar akadályainak tanulmányozására választmány küldetik ki. — Tilalom az erdőpusztítás ellen.
1792. A hitel előmozdítására megengedtetik a kereskedőknek, a bécsi váltótörvényszékeknek magukat alávetni.
1793. A Ferenczsatorna építése megkezdetik.
1794. Első gazdasági iskola Szarvason. — Aczélgyár alapítása Murányon.
1795. A bánsági vasművekben általánossá válik a kokszhazsnálat.
1799. Bőrgyár állíttatik Pesten.
1802. A Ferenczsatorna kiépítése. — Bizottság a kereskedés állapotáról. — A selmeczi erdészeti iskola megnyitása. — Intézkedések a kereskedelem előmozdítására. — Szabad gabnakivitel. — Gazdasági iskola alapítása Sz.-Miklóson.
1803. Ludovica út építése megkezdetik.
1804. Intézkedés a lónemesítés érdekében. — Magyar-éjszaki kereskedő-egyesület alapítása a borkivitel érdekében.
1805. Szabadelvűbb czéhszabályzat. — Panaszok a kereskedelem akadályairól.

1806. A szarvasi gazdasági iskola feloszlik.
1807. Fiume Magyarországhoz csatoltatik. — Intézkedések a futóhomok megkötésére. — A gyapjúkiviteli vám jelentékenyen felemeltetik. — Az egész országban egy mérték és egy pénznem használtassék.
1810. Sió és Sárvíz szabályozása.
1811. A balatoni mocsárok kiszáritása kezdetik. — Hradeki vasmű- és fegyvergyár alapítása. — A devalváció.
1818. Az óvári gazdasági intézet föllállítása.
1820. Nógrádi gazdasági egyesület alapítása. — Rendelet a bányászat előmozdítására.
1825. Az első gőzgép a selmeczi bányákban.
1826. Lóversenyek rendezése Pozsonyban.
1827. A selyemgubacsok beváltása iránt Hoffmannal kötöttek szerződés. — A kereskedelmi válaszmány kiküldése a kereskedelem érdekében.
1828. Lótenyésztő-társulat alapítása.
1830. Széchenyi „Hitele“ megjelenik. — A dunagőzhajózási társulat alapítása.
1832. Az urbéri kérdés tárgyalása.
1834. A vaskapu szabályozásának első kísérlete.
1835. Az első takarékpénztár Vásárhelyen.
1836. A minimum törvénye. — Jobbágyi viszonyokra vonatkozó törvények. — Az egyházi tizedről. — Kedvezmények közlekedési vállalatok számára. — Vásári bíróságok. — Törvény a lánczhid építéséről.
1838. A nagy árvíz. — A pesti czukorgyár-társulat alapítása.
1839. A pesti hengergőzmalom alapítása. — Az I. hazai takarékpénztár alapítása.
1840. Kereskedelmi és váltótörvények. — Törvény a Dunának a Tiszával csatorna általi összeköttetéséről. — Dunaszabályozási bizottság külectik ki. — Törvény a mezei rendőrségről. — N.-Szebeni stearingyár-társulat. — A magyar gazdasági egyesület alapítása. — Beodrai tiszaszabályozási társulat.
1841. Horvát-tót gazdasági egyesület. — Nagy-szlabosi papirgyár.
1842. A pesti kereskedelmi bank alapítása. — Első magyar műiparkiallítás.
1844. Az általános birtokképeség kimondatik. — Az országos iparvédegylet. — Közmunkák szabályozása. — Erdélyi gazdasági egyesület (Kolozsvár).
1845. A Tiszaszabályozás megindítása. — Erdélyi szász gazdasági egyesület (N.-Szeben). — A Ferenczcsatorna államtulajdonba megy át.
1846. Az első magyar mozdonyvasut megnyitása. — Balatonhajózási-társulat. — N.-Szebeni papirgyár.

1848. Az alkotmányosság és parlamentarismus életbeléptetése, az urbér, papi tized és ősiség eltörlése, földtehermentesítés, közös teherviselés, a czéhrendszer enyhítése; intézkedések a vasut- és vízszabályozási ügy előmozdítására, földhitelintézet felállítására. — Forradalom; magyar bank- és papirjegyek kibocsátása. — Pesti munkások az idegen munkások elbocsáttatását kívánják. — „István“ gőzmalom Debreczenben. — Segesvári iparegyesület.
1849. A forradalom elnyomása. — A lánczid megnyitása.
1850. A földadó ideiglen behozatala.
1851. A közbenső vámsorompó (Ausztria és Magyarország közt) eltörlése. — Az osztrák nemzeti bank pesti fiókjának alapítása. — Rimaszombati kereskedelmi és iparegyesület. — Erdészeti egyesület. — A dohánymonopolium behozatik.
1852. I. gőzmalmi társulat Fiumeban. — Riunione maritima Fiumeban. — Pesti alagutttársulat.
1853. A pécsi kőszénbányák megnyitása. — Az urbéri patens és a földtehermentesítés.
1854. Az osztrák bank brassói fiókjának alapítása. — A pesti Lloyd-társulat alapítása. — Oraviczai iparegyesület. — Az uti vámok megszüntetnek.
1855. Magyarországbán életbeléptettetik a telekkönyvi intézmény.
1856. A hajózás szabadsága a Duunán kimondatik; a dunagőzhajózási társulat kamatbiztosítékot nyer. — A nemzeti bank fiumei, debreczeni és temesvári fiókjainak alapítása. — Az általános magyar biztosító társulat alapítása.
1857. A budapesti kereskedelmi akadémia alapítása.
1862. A magyar földhitelintézet alapítása.
1863. Aszály. — Az első fogyasztási egyesület alakulása Budapesten.
1867. A független miniszterium kinevezése. — A kereskedelmi és vámszövetség Ausztria és Magyarország közt. — A vasuti kölesön fölvétele.
1868. Adóssági fogság megszüntetése. — Az uzsoratórvények eltörlése. — A szőlődézsma váltság. — Nagy gabnakivitel. — Uj vasutak engedélyezése.
1869. Válság; bankenquète. — A könyvnyomdászok strike-je. — Vasutak engedélyezése.
1871. Az urbér végleges szabályozása.
1872. Iparszabadság Magyarországon. — Szerződés az osztrák-magyar Lloydal. — Kereskedelmi és hajózási szerződés Portugaliával. — Az első magyar közgazdasági kongressus megtartása.
1873. A dunagőzhajózási társulat kamatbiztosítékának megszüntetése. — A telepítvények ügyének szabályozása. — Kereskedelmi és hitelválság.

1874. A métermérték behozatala Magyarországon. — A gabnavám ideiglenes megszüntetése. — Kereskedelmi szerződés Svéd- és Norvégországgal. — Temesvár-orsovai vasut engedélyezése.
1875. Új adónemek behozatala. — A kereskedelmi törvény kihirdetése. — Gyári és kereskedelmi védjegyek oltalma iránti egyezmény Németországgal. — Nemzetközi távirdai egyezmény. — Felmondása az Ausztriával kötött vám- és kereskedelmi szerződésnek.
-

F) ÉSZAKEUROPAI ÁLLAMOK,

(Hollandia, Belgium, Dán-, Svéd-, Norvég- és Oroszország
és Svajcz.)

- 1526. Svéd-orosz kereskedelmi szerződés.
- 1530. A bevándorlás előmozdítása Svédországban.
- 1531. Az antwerpeni tőzsde alapittatik.
- 1533. Svéd-németalföldi kereskedelmi szerződés.
- 1535. Az Yperni zálogház alapítása.
- 1537. Svéd-orosz kereskedelmi szerződés.
- 1540. Az első bányarend Norvégiában.
- 1542. Svéd-francia kereskedelmi szerződés.
- 1550. Svéd-angol kereskedelmi szerződés.
- 1551. Svéd-németalföldi kereskedelmi szerződés.
- 1553. Az első kereskedelmi összeköttetés Archangel és Anglia közt.
- 1559. Svéd-francia kereskedelmi szerződés.
- 1572. A brüggei zálogház alapítása.
- 1588. Angol-orosz kereskedelmi szerződés.
- 1594. A hollandok iparkodnak direkt összeköttetésbe lépni Kelet-Indiával.
- 1595. Amsterdamban megalakul a keletindiai társulat.
- 1598. Az amsterdami biztosítási kamra alapítása.
- 1601. Az amsterdami váltórendszabály.
- 1602. A különböző kelet-indiai társulatok Hollandiában egyesítettek. — Norvég-islandi kereskedelmi társulat engedélyezése.
- 1603. Amsterdam ez időben Európa gabnatára.
- 1608. A bevándorlás előmozdítása Svédországban.
- 1609. Az amsterdami bank alapittatik.
- 1611. Hollandia kereskedelmi szerződést köt Törökországgal és Japánnal.
- 1612. Lázadás Delftben a vámfelemelés miatt.
- 1614. A hollandi ezethalászati társulat alapítása.
- 1616. Dániában egy kereskedelmi társulat alapittatik a keleti kereskedők számára.
- 1618. A dán-keletindiai társulat alapítása.

1619. Az amsterdami gabnatözsde alapítása. — A hollandok alapítják Bataviát. — Svéd rézbánya-társulat alapítása.
1621. Hollandia egy nyugotindiai társulatot alapít.
1623. A holland-keletindiai társulat privilegiuma meghosszabbítatik. — A kongsbergi (Norv.) ezüstbányák találtatnak.
1624. Dániában a pósta hozatik be.
1626. A pósta szervezése Svédországban.
1628. A svéd sómonopolium hozatik be.
1629. Svéd hajótársulat alapítása.
1631. A svéd gabnamonopolium hozatik be — A hollandok hozzák az első indigót Európába.
1634. A tulipánszédelgés Hollandiában.
1635. A rotterdami bank alapítása.
1636. Hollandia szervezi braziliai birtokait.
1641. A hollandok meghódítják Malakkát. — A hollandok kereskedése Japánban mindinkább nehezítettik. — Holland-portugali kereskedelmi szerződés.
1643. A keletindiai társulat szabadalma megújítatik.
1645. A hollandi czezthalászat szabaddá tétetik.
1648. Hollandia bérlí a Szundvámot.
1650. A bevándorlás előmozdítása Svédországban.
1654. Az első orosz vámszabályzat. — A hollandok elvesztik Braziliát. — Az első „Sinking fund“ adósságok törlesztésére.
1656. A stockholmi bank alapítása.
1657. A hollandok meghódítják Ceylont.
1667. Svéd tengeri jog.
1671. Külföldi iparosok édesgetése Dániába. — Az első nyugatindiai társulat alapítása Dániában.
1673. A nyugatindiai társulat privilegiuma megújítatik.
1681. Altalános czezhszabályzat Dánia és Norvégia számára.
1683. Fényüzési törvény Dániában. — Ujabb bányarend Norvégiában.
1688. A kopenhágai kölesönház alapítása.
1692. Nagy Péter karavánokat küld Pekingbe.
1696. N. Péter elfoglalja Azowot.
1702. N. Péter leteszi Pétervár alapkövét. — A finn-norvég kereskedelmi társulat alapítása.
1719. A kopenhágai bank alapítása. — A Manufactur-Collegium kinevezése Oroszországban.
1721. Az orosz éjszaki külkereskedés Archangelből Pétervárba tétetik át.
1723. Az ostendei kereskedelmi társulat alapítása.
1726. Tengeri biztosítási társulat Dániában.
1727. Kereskedelmi egyezség Oroszország és China közt.
1729. Orosz váltórendszabály.

1731. A svéd-keletindiai társulat alapítása. — A kopenhágai tűzbiztosítási társulat alapítása.
1732. A Ladoga-csatorna elkészül.
1735. A dán gazdasági tanács föllállítása.
1736. Fényüzési törvény Dániában.
1737. Kopenhágában alapították az utalványozási-, váltó- és kölesönbank. — Ugyanott egy közraktár az országban készített gyártmányok számára. — Beviteli vámok fölemelése.
1738. Orenburg vámintézményt és kereskedelmi csarnokot kap.
1739. Az úgynevezett fekete társulat alapítása Norvégiában (az ország termékeinek fölhasználására).
1741. Külföldi posztónak használata Dániában tiltatik. — Az orosz gabna először jegyeztetik külföldi tőzsdén.
1747. A dán kereskedelmi társulat alapítása.
1753. A fentebbi tilalom Dániában még élesítették. — Egy dán-afrikai társulat alapítása.
1754. A dán-nyugatindiai társulat monopoliuma eltöröltetik. — A közbenső vámsorompók Oroszországban eltöröltetnek.
1756. Orosz-konstantinápolyi kereskedelmi társulat.
1757. A kongsbergi bányaiskola alapították. — Rosz termés Oroszországban; a gabnakivitel megtiltatik.
1758. A pétervári porcellángyár alapítása.
1761. A dán királyné szabadságot ad a hirschholmi parasztoknak. — Az összes egyedáruságok Norvégiában megszüntetnek.
1762. Dán és norvég czéhszabályzat. — Szabadelvű kereskedelmi szabályzat Oroszországban. — Archangel egyenlő jogokban részesül Sz.-Pétervárral. — Az orosz bórmonopolium megszünik.
1763. II. Katalin rendelete a bevándorlásról.
1765. A gazdasági társulat alapítása Sz.-Pétervártt.
1766. A dán király szabad tulajdonjogot ad a kopenhágai kerület parasztjainak. — Uj orosz vámtarifa.
1767. Bernstorff gróf szabad tulajdonjogot ad parasztjainak. — A beviteli vámok fölemeltetnek Oroszországban.
1768. II. Katalin alapít két jegykibocsátó bankot. — Uj vámtarifa Dániában.
1771. A pósta behozatala Oroszországban.
1774. Kiviteli jutalmak gyártmányokra Dániában. — Bányaiskola alapítása Oroszországban. — Oroszország szabad hajókást nyer a török fengereken és a Dardanellákon át. — Az első aranyleletek az Uralban.
1775. Külön vámtarifa a délorosz kikötők számára.
1778. II. Katalin alapítja Chersont. — Németalföldi társulat az ipar előmozdítására.
1781. Dán-guineai társulat alapítása. — Orosz hajózási törvény.

1782. A beviteli vámok fölemeltetnek Oroszországban.
1783. Orosz-török kereskedelmi traktatus.
1784. II. Katalin a fekete tengert szabadnak nyilvánítja.
1785. Orosz iparrendszabály életbe léptetik.
1786. Oroszországban alapittatik az állami kölesönbank. — A svéd-nyugatindiai társulat alapítása.
1787. A jobbágyi tartozások Dániában szabályoztatnak. — Első takarékpénztár Bernben. — Németalföldi „Kweekschool voor de zeevaart“.
1789. A jobbágyság eltöröltetik Svédországban.
1791. Kopenhágában alapittatik a species-bank.
1792. A dán kormány tiltja a rabszolgakereskedést.
1793. Utiszabályzat Dániában. — Odessa alapítása.
1794. Az amsterdami bank nem tudja beváltani jegyeit.
1796. Pénzügyi zavarok Hollandiában.
1798. A Svájcban a jobbágyság utolsó nyoma eltöröltetik.
1799. Az orosz-amerikai kereskedelmi társulat alapittatik.
1801. Tőzsdék felállítása Belgiumban.
1802. A livlandi nemesség bankja alapittatik. — A Nowgorodi csatorna elkészül. — Az orosz kereskedelmi ministerium alapítása. — Orosz ukász a jobbágyok felszabadításáról.
1804. A Berezina csatorna elkészül.
1806. Conseils des prud'hommes Belgiumban.
1808. A czéhek eltörlése Hollandiában.
1810. Magasabb vámtételek állapittatnak meg Oroszországban. — Uj érmetörvény Oroszországban.
1811. Az „académie royale d'agriculture“ alapítása Svédországban.
1812. Orosz szabadalmi törvény.
1813. Kopenhágában keletkezik a birodalmi bank.
1814. A Norvégi bank alapittatik. — A hollandi bank alapittatik. — A Szundvám Európa által elismertetik.
1816. Rendelet az utakról Oroszországban. — A vámok enyhítettnek Oroszországban. — A métermérték behozatik Hollandiába.
1817. Kísérlet a valuta helyreállítására Oroszországban. — Hollandi és belgiumi szabadalmi törvény.
1818. A jobbágyság megszüntetése a kelet-tengeri tartományokban.
1819. Mérsékletes vámtarifa Oroszországban. — Németalföldi ipartörvény.
1821. Az első koxpest fölállítására Belgiumban (Seraing). — A jószágok oszthatósága Norvégiában elfogadtatik. — A jobbágyság eltörlése Norvégiában.
1822. A védvámrendszer Oroszországban. — Szabadelvű vámtarifa Hollandiában.

1823. Németalföld a belga mezőgazdaság kedvéért gabnavámokat állít föl. — Oeselben alapítatik a parasztok bankja. — Svédország szabadelvű kereskedelmi politikát inaugurál.
1824. Az első gép-gyapotszövőgyár fölállítása Oroszországban. — Hollandia átengedi a keletindiai szárazföldi birtokait és Malakkát Angliának és kapja a brit Sumatrát. — A németalföldi „Handelmaatschap“ alapítása.
1825. Németalföldön a kettős valuta fogadtatik el. — Moszkvai müegyetem alapítása.
1826. Ujabb vámtarifa Oroszországban. — Stockholmi müegyetem alapítása.
1827. Németalföld-mexikói kereskedelmi és hajózási szerződés.
1828. Erdészeti intézet alapítatik Stockholmban.
1829. Kopenhágai müegyetem alapítása.
1830. A kurlandi nemesség bankja alapítatik. — Selyemtenyésző társulat alapítása Svédországban.
1832. Belgium elfogadja a francia pénzrendszert. — Orosz-éjszak-amerikai kereskedelmi szerződés. — Svájc-mexikói kereskedelmi szerződés.
1833. Az első orosz erdészeti iskola felállítatik.
1834. Fokozatos gabnavám (échelle mobile) Belgiumban. — Svéd banktvény. — Conseil supér. d'agriculture Belgiumban. — Orosz-svéd kereskedelmi szerződés.
1835. Az első vasut megnyitása Belgiumban.
1836. Belgiumban a métermérték életbe lép. — Orosz törvény a részvénytársulatokról. — Németalföld-brit kereskedelmi szerződés.
1837. Ujabb vámtarifa Oroszországban. — Belga bányatörvény. — Németalföld-német kereskedelmi szerződés.
1838. A hollandi kereskedelmi törvény életbeléptetése. — Az első orosz vasut megnyitása. — Válság Belgiumban.
1839. Az első vasut megnyitása Hollandiában. — A genti gyapott munkások lázadása. — A czéhek eltörlése Norvégiában. — Németalföld-éjszakamerikai kereskedelmi szerződés.
1840. Belgium kereskedelmi szerződést köt Török- és Görögországgal. — Holland-francia kereskedelmi szerződés.
1841. Az első tanmühelyek felállítása Belgiumban; iparmüzeum felállítása, kereskedelmi kamrák ugyanott. — Kereskedelmi szerződés Ausztriával, Oroszországgal, Poroszországgal és Angliával.
1842. A vámok Oroszországban fölemeltetnek.
1843. Oroszország átváltoztatja az assignatákat és letéti jegyeket hiteljegyekké. — A Volga gőzhajózási társulat alapítása.
1844. Védvámtarifa Belgiumban. — Az első vasut megnyitása a Svájczban, Dániában. — Különbözeti hajódíjak Belgiumban. — Belgium kereskedelmi szerződést köt a német vámegeylettel.

1845. Belgium kereskedelmi szerződést köt Éjszak-Amerikával, Franciaországgal.
1846. Svédország eltörli a czéheket. — Szabad kereskedelmi egylet alakul Belgiumban; törvény az entrepotsokról. — Kereskedelmi szerződés Hollandiával. — Németalföld-orosz kereskedelmi szerződés. — Amsterdami kereskedelmi és ipariskola.
1847. Éhség Flandriában. — Dánia eltörli a rabszolgaságot összes gyarmataiban. — Lenszövő mintaműhelyek fölállítása Belgiumban. — Németalföld-svéd-norvég kereskedelmi szerződés.
1848. Belgiumi törvény a nyilvános zálogházakról. — A vámtörvényhozás a Svájcban szövetségi ügynek elismertetik. — Szabadelvű vámpolitika Norvégiában.
1849. Orosz iparkiallítás Pétervártt. — Uj szabadelvűbb vámtörvény Svájcban és Belgiumban. — Az első alagöntözés Belgiumban.
1850. Belgium demonetizálja az aranyat és fölállítja a nemzeti bankot; mérsékli a vámokat. — A közbenső vámvonal Oroszország és Lengyelország közt megszűnik. — Általános orosz vámtarifa. — Odessa szabad kikötő. — Hollandia megszünteti a különbözeti díjakat; behozza az ezüst valutát. — Belga „caisse générale de retraite.“ — A Svájc elfogadja az ezüst valutát.
1851. Az első vasut megnyitása Svédországban. — Munkás nyugdíjintézetek behozatala Belgiumban, és törvény az önszegélyző társulatokról. — Belgium kereskedelmi szerződést köt Hollandiával. — Németalföld kereskedelmi szerződést köt Németországgal, Britanniával, Svéd- és Norvégországgal.
1852. Az antwerpeni „Institut supér. du commerce“ megnyitása. — Belgium kereskedelmi szerződést köt Németországgal. — „De Economist“, Amsterdamban, első megjelenése. — Németalföld-éjszakamerikai kereskedelmi szerződés.
1853. Szabadelvű kereskedelmi politika Dániában. — Belgium megszünteti a kiviteli vámokat. — Az első vasut megnyitása Norvégiában.
1854. A zürichi polytechnikum fölállítása. — Mozgalmak Antwerpenben az élelmi cikkek drágasága miatt. — Vámreform Hollandiában. — Belga erdőtörvény. — Belga szabadalmi törvény.
1855. A tilalmi vámok Svédországban eltöröltetnek. — Uj érmetörvény Svédországban. — Póstareform Hollandiában. — Németalföld-osztrák kereskedelmi szerződés.
1856. A különbözeti vámok Belgiumban eltöröltetnek.
1857. Az odessai szabad kikötő megszűnik. — A nyers anyagok szabadon bevihetők Belgiumban. — A Szundvám megváltatik.

1858. Németalföld kereskedelmi szerződése Perzsiával és Marokkóval.
1859. Új földhitelbankok alapítása Oroszországban. — Egy erdősítési hatóság alapítása Svédországban. — Conseil supér. de l'industrie et du commerce Belgiumban. — Németalföldi hajózási iskola.
1860. Németalföld-siami kereskedelmi szerződés. — Oroszország alapítja az állami bankot. — A Svájc leszállítja az ezüst érme belértékét. — Ugyanazt teszi Oroszország. — Svájci erdőtörvény. — Institut agricole de l'État Belgiumban.
1861. A jobbagység megszüntetése Oroszországban. — Kereskedelmi szerződés Belgium és Franciaország közt.
1862. Hollandia szabadelyű vámdíjszabályzatot bocsát ki. — Belgium kereskedelmi szerződést köt Angliával. — Németalföld-török kereskedelmi szerződés.
1863. Hollandia eltörli a rabszolgakereskedést. — A Schelde-vám megváltatik. — Németalföld kereskedelmi szerződése Belgiummal és Franciaországgal.
1864. Kereskedelmi szerződés a Svájc és Franciaország közt. — Iparszabadság Svédországban.
1865. Az uzoratórvények eltörlése Belgiumban.
1868. Valamivel enyhébb vámtarifa lép életbe Oroszországban; a legtöbb különözeti vám eltöröltetik.
1869. Átviteli vámok megszüntetése a Svájcban.
1870. A póstatakarékpénztárak behozatala Belgiumban.
1871. Szegényügyi törvény Svédországban.
1872. A nemzetközi munkásegylet Hágában ketté válik.
1874. Bernben megkötetik az általános (világ) póstaszövetség. — Korlátolt bankszabadság Svédországban. — A gyermekmunka szabályozása Németalföldön és Oroszországban.
1875. Korlátolt bankszabadság a Svájcban. — A gyermekmunka szabályozása Dániában és Svédországban.

G) DELEURÓPAI ÁLLAMOK.

(Spanyolország, Portugália, Olasz- és Törökország.)

- 1505. Almeyda indul Indiába.
- 1511. Az indiai tanács föllállítása Spanyolországban.
- 1517. Las Casas föllép az indiai rabszolgák érdekében.
- 1518. A portugali király engedélyt ad a rabszolgakereskedésre.
- 1523. A florenzi biztosítási törvény kibocsáttatik.
- 1530. Az első dohány ültetetik Európában.
- 1547. Az ezüstnek amalgamatio útján előállítása föltaláltatik.
- 1548. Portugal-japáni kereskedelmi összeköttetések.
- 1554. A kávé Arabiából Konstantinápolyba hozatik.
- 1556. Spanyol tengeri és biztosítási törvény.
- 1569. Az első tulajdonképeni váltórendszabály Bolognában.
- 1580. Portugalia spanyol uralom alá jut.
- 1600. A nemes érecek kivitele Spanyolországból megtiltatik.
- 1609. A mórok kiutasítatnak Spanyolországból.
- 1628. A spanyol ezüst flotta megadja magát a hollandoknak.
- 1639. A portugaliak kiutasítatnak Japánból.
- 1640. Portugalia visszanyeri függetlenségét.
- 1642. A portugali tengerentüli tanács szervezése.
- 1647. Lázadás Nápolyban (Masaniello) a vámok miatt.
- 1654. A portugaliak visszanyerik Braziliát.
- 1657. Portugalia elveszti Ceylont.
- 1660. A genuai közraktár alapítása.
- 1682. A portugal-brazíliai kereskedelmi társulat alapítása.
- 1684. A pápa adósságainak törlesztésére törlesztési alapot rendel.
- 1691. Lotto di Genova alapítása.
- 1703. Portugal-angol (Methuen) kereskedelmi szerződés.
- 1713. A spanyol-angol assiento-szerződés.
- 1717. A közbenső vámok Spanyolországban megszüntetnek.
- 1728. A brazíliai gyémántbányák föltaláltatnak.
- 1731. A portugal-keletindiai társulat alapítása.
- 1736. Velence szabad kikötő lesz.
- 1750. Pombal minisztersége Portugáliában; gazdasági reformok.
- 1751. Portugáliában cukorgyár alapítatik.
- 1754. Genovesi állítja Nápolyban az első tanszéket a nemzetgazdaságtan számára.
- 1755. A lissaboni földrengés. — Sociedad economica Madritense.
- 1756. Orosz-konstantinápolyi kereskedelmi társulat. — Egy kereskedelmi hatóság állítatik föl Portugáliában.

1757. A portugali selyemgyár ismét fölállittatik.
1759. Egy kereskedelmi iskola állittatik föl Portugáliában.
1765. Spanyolországban 5000 községben állittatnak föl gabnatárak. — Szabad intézkedés a gabnakereskedés iránt. — Portugáliában a gyarmatkereskedés szabaddá tétetik. — Spanyolországban a kereskedés Nyugot-Indiával szabaddá tétetik.
1768. Beccaria számára Milanoban egy nemzetgazdaságtani tanszék fölállittatik.
1774. Spanyolország szabad forgalmat enged gyarmatai közt.
1775. Toskanában a gabna be- és kivitele szabaddá tétetik.
1782. A spanyol bank alapítása. — Intézkedések a spanyol ipar emelésére.
1785. A mezőgazdasági akadémia alapítása Turinban.
1808. A feudáljogok eltörlése Spanyolországban.
1809. A feudáljogok eltörlése Rómában.
1813. A czéhek eltörlése Spanyolországban.
1820. Magasabb beviteli vámok Spanyolországban. — Az egyházi javak elkobzása Spanyolországban.
1822. A portugali nemzeti bank alapittatik.
1826. A czéhek Siciliában eltörlöttenek.
1829. Iparkiállítás Turinban.
1830. A spanyol kereskedelmi törvénykönyv.
1832. Iparkiállítás Turinban.
1836. Görögországban a métermérték életbe lép. — A rabszolga-kereskedés eltörlése Portugáliában.
1837. Portugalia a gabnabevitelt — éhséget kivéve — megtiltja; fölemeli a vámokat.
1838. Iparkiállítás Turinban.
1839. Az első vasut megnyitása Olaszországban.
1840. A siciliai kénmonopolium megszüntetése.
1841. Külföldi gyártmányok magasabb megadóztatása Görögországban. — Vámfelemelések Portugáliában.
1844. Iparkiállítás Turinban.
1845. Iparkiállítás Madridban.
1846. Turinban a nemzetgazdaságtan számára tanszék állittatik. — Konstantinápolyban megtiltatik a rabszolgavásár. — Sardiniaiban a métermérték életbe lép.
1847. Alkudozások egy olasz vámszövetség iránt Sardinia, Toskana és a szent szék közt. — Egy erdészeti iskola alapítása Madrid mellett. — A török kereskedelmi ministerium felállítás.
1848. Az első spanyol vasut megnyitása. — Spanyol érmetörvény a kettős valuta alapján.
1849. Szabadelvűbb vámtarifa Spanyolországban. — Iparkiállítás Lissabonban.
1850. Az olasz nemzeti bank alapittatik.

1851. Sardinia leszállítja a bevételi vámokat. — Mezőgazdasági kiállítás Lissabonban. — Mérsékeltőbb vámtarifa Spanyolországban.
1852. Portugália elfogadja a méterrendszert, és reformálja a vámrendszert.
1854. A portugali vámtarifa leszállittatik; Portugalia és Brazília elfogadják az aranyvalutát. — Az első vasut megnyitása Portugáliában.
1855. A papi jószágok elkobzása Sardiniában. — A métermérték behozatala Spanyolországban.
1856. A portugali vámtarifa leszállittatik. — Az uzsoratorvények eltörlése Spanyolországban.
1857. Iparkiallítás Óportóban.
1859. Szabadalmi törvény Olaszországban. — Bánya- és erdőtörvény Spanyolországban.
1860. A portugali vámtarifa leszállittatik. — A szerbiai kereskedelmi törvény életbeléptetése. — A bosporusi gőzhajózási társulat alapítása. — Portugáliában a metrikus súlyrendszer tényleg életbe lép.
1861. Olaszországban a metrikus mérték életbe lép.
1862. A kereskedelmi kamrák szervezése Olaszországban. — Mérsékeltőbb vámdíjak Spanyolországban.
1864. Románia eltörli a jobbágyságot.
1866. Romániában a métermérték életbe lép. — Olasz törvény a földhitelről.
1867. Románia elfogadja a kettős valutát. — Az olasz kormány kezdi a papi jószágok eladását.
1868. Spanyolország csatlakozik a latin pénzszövetséghez. — Ugyanazt teszi Görögország.
1869. Törökország behozza a méterrendszert. — Tilalmi vámok eltörlése Spanyolországban. — A bankszabadság elfogadása Spanyolországban. — Az Eufrat gőzhajózási társulat alapítása. — Török bányatörvény.
1870. Spanyolország eltörli a rabszolgaságot.
1873. A drinápoly-konstantinápolyi vasut megnyitása. — A gyermekmunka szabályozása Spanyolországban.
1874. A póstatákarépképzárak behozatala Olaszországban. — A bankszabadság megszorítása Spanyolországban. — Törökország felmondja az összes kereskedelmi szerződéseket; behozza a dohánymonopoliumot; megszünteti a közbenső vámokat a száraz utakon. — Olasz banktörvény. — A gyermekmunka szabályozása Olaszországban.

AMERIKA.

- 1500. Columbus visszatér Spanyolországba.
- 1502. Columbus másodszor megy Amerikába.
- 1505. Hispaniolába négerrabszolgák hozatnak.
- 1506. Columbus halála.
- 1512. Florida fölfedezése.
- 1513. A spanyolok a cukornádot hozzák Westindiába.
- 1524. Cubára az első négerrabszolgák hozatnak.
- 1529. Magelhan első világ körüli útja.
- 1531. Mexikó meghódítása.
- 1532. Peru meghódítása.
- 1545. Potosiban a gazdag nemes ércbányák felfedeztetnek.
- 1555. Forbisher keresi az északnyugati átmenetet.
- 1580. Cubán dohány és cukor termeltetik.
- 1588. A zacatecas-i bányák megnyitvatnak.
- 1585. Walter Raleigh Virginiát alapítja. — Davis utazása.
- 1600. Angolok letelepednek Éjszak-Amerikában.
- 1604. Cayenne alapítása a francziák által.
- 1608. Quebeck alapítása a francziák által.
- 1609. Hudson utazása. — Az angolok elfoglalják Bermudast.
- 1615. A Hudsonöböl fölfedezése.
- 1616. Baffin utazása.
- 1620. Az első rabszolgahajó megjelenése Amerikában.
- 1625. A francziák és angolok föllépnek Nyugot-Indiában. — Az angolok elfoglalják Barbadoszt.
- 1626. Guyana betelepítettik francziák által.
- 1643. A gyapotipar első nyomai. — Rhode-Island, Massachussets és Connecticut egyesülnek Uj Angliává.
- 1655. Az angolok elfoglalják Jamaikát.
- 1663. Az angol gyarmatok közvetlen kereskedése Európába szorosán megtiltatik; $4\frac{1}{4}\%$ -nyi kiviteli vám hozatik be.
- 1667. A theaadó behozatik.
- 1670. Az angolok elfoglalják Hondurast.
- 1682. Pennsylvania betelepítése.
- 1690. Négerlázadás Jamaika szigetén.

1693. A Minas-Geraes-i (Brazília) aranybányák feltaláltnak.
 1719. Vasárúk gyártása az angol gyarmatokban megtiltatik.
 1722. New-Orleans alapítása.
 1728. A brazíliai gyémántbányák feltaláltnak.
 1730. A rizs közvetlen kivitele angol gyarmatokból megszorítással megengedtetik. — Az első Carta regia a brazíliai gyémánttelepekről.
 1732. A kalapok kivitele angol gyarmatokból tiltatik.
 1750. Vasgyártó gépek fölállításása az angol gyarmatokban tiltatik.
 1763. Canada és Dominika az angoloknak átengedtetik.
 1765. A bélyegadó behozatik.
 1766. A bélyegadó eltörlése.
 1767. A theaadó behozatik.
 1768. A bostoni kereskedők szövetsége. — Az első amerikai kereskedelmi kamra alapítása New-Yorkban.
 1769. A kávétermelés Cuba szigetén meghonosittatik. — Cook első világutazása.
 1773. Bostonban egy thearakományu hajó elsüllyesztetik.
 1774. Papírpénz kibocsáttatik.
 1776. Az éjszakamerikai gyarmatok függetlenségüket kimondják.
 1780. A montreali szőrkereskedési társulat alapítása.
 1781. Bank of North America alapítása.
 1785. A bank föloszlik. — A Sierra-Leoni-társulat alapítása.
 1789. Szabadelvű vámtarifa bocsáttatik ki. — A pénzügyministerium felállításása.
 1790. Franklin pártolja a kongressuson a rabszolgaság eltörlését. — Hajózási törvény.
 1791. Hamilton egy állami bankot alakít. — Rabszolgalázadás Hayti szigetén.
 1792. Amerikai hajózási törvény. — A gyapottisztító gép feltalálása.
 1793. Szabadalmi törvény.
 1795. Az éjszakamerikai pénzverde felállításása. — Rabszolgalázadás Grenadan.
 1803. Anglia elfoglalja Br.-Guyanát. — Luiziana az éjszakamerikai köztársaság birtokába megy át.
 1804. Hajózási törvények.
 1807. Az első gőzhajó jár a Hudsonon.
 1809. Az angol és francia hajók amerikai révekből kizáratnak (Non-Intercourse-Act).
 1811. Az állami bank föloszlatik.
 1813. Első egylet a mérsékletesség érdekében, Boston.
 1814. Válság.
 1816. Ujabb állami bank fölállításása. — Egy védvámtarifa behozatik. — Az első takarékpénztár Philadelphiában.

1817. A hajózási törvények reformja. — Az egyenes adók és bélyegilletékek eltörlése az északamerikai államokban.
1819. Törvény a személyszállításról hajókon. — Határozatok a rabszolgakereskedés ellen.
1824. Kereskedelmi szerződés Észak-Amerika és Columbia közt. — Rabszolgalázadás Nyugat-Indiában.
1825. Az Ericcsatorna elkészül.
1826. Válság.
1830. Az első vasut megnyitják. — A rabszolgaság eltörlésétik Tobagon.
1831. Rabszolgalázadás Jamaikában.
1832. A vámtételek 1840-ig 20%-ig leszállitassanak. — Az Obio-csatorna elkészül.
1833. Mozgalmak északamerikai városokban a rabszolgák felszabadítása ellen.
1834. Törvény a gyárakban alkalmazott gyermekek oktatásáról Massachussetsben.
1836. Válság. — Az állami bank föloszlatása. — Törvény a szabadalmakról.
1837. Észak-Amerikában a kettős valuta hozatik be. — Az első vasut megnyitása Cubán. — Mexikó fölemeli a beviteli vámokat. — Br. Guyanába hozatnak az első kulik.
1839. Válság.
1842. Angol-északamerikai szerződés a rabszolgakereskedés ellen.
1843. Védvámtarifa. — Rabszolgalázadás Cuba szigetén.
1844. Brazília fölemeli a beviteli vámokat. — Uj gyémántfölkék felfedezése Braziliában.
1845. Uj szabadelvübb vámtarifa. — Olesó levélporto behozatala. — Az első vasut megnyitása Jamaika szigetén.
1846. Törvény a Warehouses-ról. — S. Francisco az északamerikaiak által elfoglalva.
1847. A kaliforniai bányák fölfedeztetnek. — Törvény a szabadalmakról.
1850. A rabszolgakereskedés eltöltása, a kereskedelmi törvény kihirdetése Braziliában. — Törvény a földbirtokrólugyanott.
1851. Az első vasut megnyitása Canadában, Peruban.
1853. Észak-Amerikában jogilag az aranyvaluta behozatik. — A New-Yorki Clearing alapítása. — Az első vasut megnyitása Chilében. — A Banco di Bresil alapítása. — A távirda behozatala Braziliában.
1854. Columbiában a métermérték életbe lép. — Az első vasut megnyitása Braziliában.
1855. Törvény a hajószemélyszállítás iránt. — Az első vasut megnyitása Columbiában. — Kereskedelmi szerződés Észak-

- Amerika és Japán közt. — Rabszolgatartók tilése Westonban. — A vasuti közlekedés a Panamán át megnyitattik.
1857. Válság. — Szabadelyűbb vámtarifá létesítése. — Az argentin államban a métermérték életbe lép.
1858. Gyarmatosítás és bevándorlás iránti törvény Braziliában.
1861. Igen szigorú védvám meghonosítása. — A rabszolgatartó államok elszakadása; a háboru — Kereskedelmi és földmívelési ministerium felállítása Braziliában.
1862. Greenbackek kibocsátása. — Homestead law. — A rabszolgák felszabadítása kihirdettetik. — Az első vasut megnyitása Argentinában. — A métermérték behozatala Braziliában.
1863. Az új banktörvény életbeléptetése. — Az első vasut megnyitása Paraguayban.
1864. Uruguayban a métermérték életbe lép. — Az első vasut megnyitása Br.-Guyanában.
1866. Ecuadorban a métermérték életbe lép. — Törvény a gyermekmunkáról. (Act in relation to the employment of children. Massachussets.) — Az első vasut megnyitása Venezuelában.
1868. A „National Board of Trade“ szervezése.
1869. A „Northern pacific railway“ átadatik a forgalomnak. — A „Bostoni bureau of labor“ fölállítása. — Az első vasut megnyitása Uruguayban.
1870. Ujabb államjegyek kibocsátása. — A „Gold Banks“ engedélyezése.
1871. Az első vasut megnyitása Hondurasban.
1872. Munkásvonatok berendezése. (Act to secure cheap morning and evening trains for the use of workingmen.)
1873. Válság. — Braziliában a métermérték életbe lép. — Uj érmetörvény.
1874. Ujabb banktörvény.
1875. A bankok a készfzetést 1879-ben fölvegyék.

I) ÁZSIA, AFRIKA, AUSZTRÁLIA.

1507. A portugálok megerősítik Ormuszt.
1509. A portugálok elfoglalják Malakkát.
1512. Albuquerque elfoglalja Goát. — A portugáliak uralkodnak India fölött.
1520. A portugáliak összeköttetésbe lépnek Chinával.
1577. A portugáliaknak megengedtetik Makaoban letelepedni.
1595. Houtman a hollandok keletindiai birodalmának alapját teszi le.
1602. Kereskedelmi szerződés az angolok és az atsini fejedelem közt.
1605. Az ausztráliai szárazföld fölfedezése.
1610. Angol kereskedelmi csarnokok Siamban.
1612. Angol kereskedelmi telep Surateban.
1619. Kereskedelmi szerződés a keletindiai társulat és Perzsia közt.
1621. Angol kereskedelmi összeköttetések a Koromandel partokkal.
1623. Az angolok és hollandok összeütközése Ambóinában.
1631. Az angolok elfoglalják Gambiát.
1634. Az angoloknak megengedtetik Bengáliába jönni.
1635. Az angolok első kereskedelmi összeköttetései Chinával.
1650. A németalföldiek letelepednek a Caplandban.
1655. Az angolok elfoglalják Jamaikát.
1661. Bombay szigete angol birtokba jut. — Az angolok elfoglalják a Gold Coastot.
1683. Bombay az angol keletindiai birtokok főhelye.
1712. A francziák gyarmatot alapítanak Mauritiusban.
1760. Éhség Bengáliában.
1765. Bengalia, Behar és Orissa meghódítatik az angolok által.
1767. Nagy éhség Kelet-Indiában.
1772. Warren Hastings főkormányzó Kelet-Indiában.
1775. Az angolok megszerzik Benarest.
1786. Az opium egyedárúság Kelet-Indiában.
1787. Ausztráliában alapítatik egy brit fegyencgyarmat; az angolok elfoglalják Sierra Leonet.
1792. Anglia elfoglalja Malabart.
1793. A kereskedelem Kelet-India felé szabadabb lesz.
1795. Anglia elfoglalja Ceylont és a Caplandot.

1796. A chinai császár megtiltja az opium használatát.
1797. New-South-Wales angol gyarmat. — Az angolok elfoglalják Trinidadot.
1803. Tasmania angol gyarmat. — Béke a maharattokkal.
1806. Anglia végkép elfoglalja a Caplandot.
1810. Anglia elfoglalja Mauritiust.
1813. A kereskedelem Kelet-India felé ismét nagyobb szabadságot nyer.
1818. Az Alexandriát a Nilussal összekötő csatorna megnyitása.
1820. Egyiptomban megkezdik a gyapottermelést.
1821. A póstaszolgálat szervezése Egyiptomban.
1822. Az Eastern-Junna-csatorna (Keletindia) megnyitattik.
1825. Malakka angol tulajdonba megy át.
1829. Nyugot-Ausztrália angol gyarmat.
1831. Lázadások a brit Kelet-Indiában.
1832. Mezőgazdasági iskola alapítása Alsó-Egyiptomban. — Rendes forgalom szerveztetik Alexandria és Suez közt.
1833. A keletindiai kereskedelem teljesen szabad lesz.
1836. Victoria angol gyarmat. — A chinai császár megtiltja az opiumkereskedést.
1838. China megtiltja az opium használatát; az opiumháború kitör Anglia és China közt. — Nagy éhség Kelet-Indiában.
1839. Anglia elfoglalja New-Zealandot és Adent.
1842. Nankingi békekötés; China 6 kikötőt nyit az angol kereskedőknek.
1847. Az ausztráliai aranybányák fölfedezése.
1853. Az első vasut megnyitása Kelet-Indiában.
1854. Az első vasut megnyitása Ausztráliában. — A Ganges-csatorna megnyitattik.
1856. Az első vasut megnyitása Egyiptomban.
1857. Újabb háború China ellen; az európai kereskedelem nagyobb szabadságot nyer.
1858. Az angol kormány átveszi a keletindiai társulat összes ügyeit.
1859. Queensland angol gyarmat.
1861. Nagy éhség Kelet-Indiában.
1862. Az első vasut megnyitása Algeriában, Mauritius szigetén.
1863. Az első vasut megnyitása a Caplandban.
1866. Éhség Kelet-Indiában.
1867. Az első vasut megnyitása Java szigetén.
1869. A suezi csatorna megnyitása.
1874. Éhség Kelet-Indiában.
-

TARTALOM.

	Lap.
I. A gazdaságtörténet és a nemzetgazdaságtan	9
II. A gazdaságtörténet főbb mozzanatai	20
A) Nagybritannia és Irhon	21
B) Franciaország	34
C) Németország	41
D) Ausztria	45
E) Magyarország	50
F) Éjszakeurópai államok és Svajc	55
G) Déleurópai államok	62
H) Amerika	65
I) Ázsia, Afrika, Ausztralia	69

